

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 13 stycznia 2025 r.

Poz. 198

UCHWAŁA NR X/63/24 RADY GMINY RADWANICE

z dnia 30 grudnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) Rada Gminy Radwanice uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radwanice na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Radwanice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy:
Ewa Flak

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY RADWANICE NA LATA 2024-2027

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH w OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

FENIKS - Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko

FEDS - Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków

GPOnZ – Gminny Program Opieki and Zabytkami

GUS – Główny Urząd Statystyczny

KGW – Koło Gospodyń Wiejskich

KPOZioNz - Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

MPZP – Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego

NFOŚiGW - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa

PGR – Państwowe Gospodarstwo Rolne

UG – Urząd Gminy

WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Spis treści

1. WPROWADZENIE..... 5

2. PODSTAWA OPRACOWANIA 6

3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI w POLSCE..... 7

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 2007 r..... 7

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami 8

3.3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem..... 10

3.4. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym 11

3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane 11

3.6. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 12

3.7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami 13

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 14

4.1. Relacje gminnego programu z międzynarodowymi dokumentami doktrynalnymi 14

4.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz relacje gminnego programu z dokumentami stworzonymi na poziomie krajowym..... 15

4.2.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 15

4.2.2. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030..... 18

4.2.3. Koncepcja Rozwoju Kraju 2050 jako dokument wizyjny oraz Przestrzenne Zagospodarowanie Kraju – perspektywa długookresowa 18

4.2.4. Długoterminowa strategia renowacji budynków. Wspieranie renowacji krajowego zasobu budowlanego..... 20

4.2.5. Program Dostępność Plus 2018-2025 20

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu 21

4.3.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024 21

4.3.2. Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu polkowickiego..... 24

4.3.3. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 24

4.3.4. Program rozwoju powiatu polkowickiego na lata 2021 – 2025 25

4.3.5. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego 25

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY 26

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)..... 26

5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Radwanice na lata 2024-2030..... 26

5.1.2. Miejskowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radwanice 30

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy31

5.2.1 Zarys historii i obszaru gminy 31

5.2.2 Krajobraz kulturowy 47

5.2.3 Zabytki nieruchome..... 66

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

5.2.4	Zabytki ruchome.....	82
5.2.5	Zabytki archeologiczne	83
5.2.6	Dziedzictwo niematerialne	87
5.3	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	94
5.4	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	97
5.5	Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	99
5.6	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	100
6.	OCENA STANU I OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT	100
7.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	102
7.2	Priorytety programu opieki	102
7.3	Kierunki działań i zadania programu opieki	105
8.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	109
9.	ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	110
10.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	112
10.2	Fundusze europejskie.....	112
10.2.1	Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027.....	112
10.2.2	Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	113
10.2.3	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.....	114
10.2.4	Kreatywna Europa	114
10.3	Budżet Państwa	114
10.3.1	Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	114
10.3.2	Dotacje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	115
10.3.3	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	115
10.3.4	Polski Ład dla Kultury - Rządowy Program Odbudowy Zabytków (BGK).....	115
10.4	Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego	116
10.5	Inne fundacje i fundusze na rzecz dziedzictwa kulturowego	116
11.	REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	117
12.	ZAŁĄCZNIKI	118
12.2	Lista zabytków nieruchomych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radwanice	118
12.3	Lista stanowisk archeologicznych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radwanice	118

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

1. WPROWADZENIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027 jest kolejnym dokumentem sporządzonym przez Gminę Radwanice. Obowiązek opracowania i uchwalenia programu nakłada *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* (Dz.U. 2022 poz. 840).

Artykuł 87 *Ustawy* określa ramy czasowe dla programów opieki, które powinny być sporządzane na okres czterech lat. w ustawie wskazane zostały główne cele sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cele te określają przedmiot programu opieki, kierunki oraz zakres działań, które samorządy powinny zrealizować.

Niniejszy dokument ma stanowić pomoc w aktywnym zarządzaniu i ochronie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy.

W oparciu o przeprowadzoną szczegółową charakterystykę dziedzictwa kulturowego Gminy Radwanice, jego waloryzację oraz diagnozę stanu zachowania zdefiniowano strategiczne cele, których spełnieniu służyć ma realizacja szeregu różnorodnych zadań.

W pierwszych rozdziałach, które dotyczą zagadnień prawnych oraz uwarunkowań zewnętrznych ochrony dziedzictwa kulturowego, przedstawione zostały uwarunkowania formalno-prawne przedmiotu opracowania. Analizie poddano również najważniejsze, z punktu widzenia ochrony zabytków, dokumenty, strategie i programy z poziomu krajowego i wojewódzkiego.

Rozdział zatytułowany *Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego gminy* podzielony został na dwie zasadnicze części. w części pierwszej analizie poddano obowiązujące obecnie

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

dokumenty strategiczne gminy, w kontekście przyjętych założeń dotyczących ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym. w części drugiej zaprezentowano charakterystykę zasobu zabytkowego gminy (wraz z danymi ilościowymi), ze szczególnym wyróżnieniem tych elementów i cech dziedzictwa kulturowego, które decydują o jego walorach oraz potencjale społeczno-ekonomicznym.

Powyższe działania, a także oględziny zabytków i obszarów zabytkowych, konsultacje przeprowadzone z przedstawicielami Urzędu Gminy Radwanice oraz ocena dotychczasowych działań i zadań zrealizowanych w ramach ochrony dziedzictwa stanowiły podstawę opracowania analizy SWOT znajdującej się w dalszej części programu.

Analiza SWOT pozwoliła zdefiniować najważniejsze priorytety, kierunki działań i zadań dla Gminy Radwanice. Równocześnie należy podkreślić, że ostateczny wybór konkretnych zadań w czteroletniej perspektywie realizacji programu jest wynikiem nie tylko rozpoznania potrzeb, lecz również realnych możliwości gminy.

W rozdziale dotyczącym zarządzania zaproponowano wskaźniki realizacji celów, co w zdecydowany sposób pomóc powinno w zobjektywizowaniu ewaluacji programu. Ponadto przedstawiono aktualne źródła finansowania realizacji zadań.

2. PODSTAWA OPRACOWANIA

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami należy do obowiązków samorządu gminy, które wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Ustawa określa zakres tematyczny, okresy obowiązywania i cele opracowania programu. Realizacja zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego wynika również z ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 pkt. 1 i 3-5) określa obowiązek gminy dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami, który:

- powinien być opracowywany na okres 4 lat;
- służy celom określonym w ustawie;
- jest zatwierdzany przez Radę Gminy po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Ponadto ustawa zobowiązuje Wójta Gminy do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji programu i jego przedstawienia Radzie Gminy.

Niniejsze opracowanie zostało sporządzone zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, a w szczególności zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Uwzględnia ono również wytyczne zawarte w opracowaniu pn. „Gminny Program opieki nad zabytkami

- Poradnik metodyczny” wydanym przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w 2008

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

roku Dokument ten jest nadal rekomendowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa jako pomoc do sporządzania tego typu dokumentów.

Zgodnie z wymogiem ustawowym podstawą dla sporządzenia programu jest Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Radwanice.

3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI w POLSCE

Ustawowo określony system prawny jest głównym filarem, na którym opiera się polski system ochrony zabytków. Najważniejszymi aktami prawnymi regulującymi sposób ochrony i zarządzania zabytkami są Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 2007 r. (art. 5, 6 i 73 oraz jej preambuła), ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z rozporządzeniami wydanymi do tej ustawy, a także przepisy prawne z innych aktów prawnych, mające związek z ochroną zabytków. Będą to m.in.: ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska, ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych, ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o rzeczach znalezionych.

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 2007 r.

Konstytucja RP w rozdziale I RZECZPOSPOLITA zawiera art. 5., który stanowi, iż: *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* oraz art. 6 ust. 1 o treści: *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Ustawa zasadnicza stawia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na równi z podstawowymi prawami człowieka oraz suwerennością i niepodzielnością państwa. Wskazuje to jednoznacznie jak dużą rolę pełni problematyka ochrony zabytków w skali kraju.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Jest to najważniejszy akt prawny dotyczący ochrony zabytków. Ustawa ta definiuje pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach oraz ich ewidencjonowania.

Zgodnie z art. 4 ustawy ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, zgodnie z art. 5 ustawy w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W kompetencji samorządu gminnego znajdują się zarówno działania odnoszące się do ochrony zabytków, jak i dotyczące opieki nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów oraz historycznych obszarów, których gmina jest właścicielem.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz określa przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

Formami ochrony zabytków, zgodnie z art. 7 ustawy są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wymienione wyżej formy ochrony: park kulturowy oraz ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego znajdują się w kompetencjach samorządów gminnych.

Osobnym zagadnieniem jest gminna ewidencja zabytków, będąca również pewną formą ochrony zabytków. Jest to kolejna prerogatywa gminy, polegająca na sprawowaniu ochrony na samorządowym szczeblu lokalnym. Zgodnie z art. 22 p. 4,5 ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków¹.

Ustawa określa również obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. p. 4);
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19);
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy dotyczące planu ogólnego gminy oraz miejscowego planu odbudowy. Powinny one uwzględniać w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych objętych formami ochrony określonymi w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

¹ z uwzględnieniem zapisów wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dn. 11 maja 2023 r. (Sygn. Akt P 12/18)

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Jeśli gmina jest w posiadaniu gminnego programu opieki nad zabytkami, wskazania tego programu uwzględnia się w studium i planie.

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zapisane są w ustawie w art.: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72.

Należy też wskazać, iż art. 81.1 ustawy daje samorządom wszystkich szczebli możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

3.3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem

Szereg szczegółowych ustaleń i rozwiązań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami określonych jest w aktach wykonawczych do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. w kontekście zadań samorządu gminy należy zwrócić uwagę na Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, które określa obowiązujące zasady prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z § 18 rozporządzenia wójt gminy włącza kartę adresową zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków do gminnej ewidencji zabytków. w przypadku zabytku nieruchomego innego niż zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, włącza kartę adresową tego zabytku do gminnej ewidencji zabytków po osiągnięciu porozumienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, co do zasadności ujęcia tego zabytku w gminnej ewidencji zabytków oraz najpilniejszych postulatów konserwatorskich. Ponadto w powyższym przypadku wójt powinien uwzględniać zapisy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dn. 11 maja 2023 r. (Sygn. Akt P 12/18) w sprawie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

W odniesieniu do zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym, zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej. Ponadto nowo wykonywane karty adresowe zabytku zawierać muszą nowe elementy, m.in. określenie wartości zabytku.

3.4. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

W kontekście realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Radwanice istotną rolę pełni również *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*. Określa ona zasady funkcjonowania administracji lokalnej, czyli podmiotu bezpośrednio odpowiedzialnego za dany obszar. w ustawie znaleźć można kwestie odnoszące się do ochrony zabytków, a dotyczące:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- turystyki;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- tworzenia warunków do wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
- współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów działalności pożytku publicznego i wolontariatu.

3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków. w kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno - budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9).

Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków, wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2). w odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29 ust. 2 pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30 ust. 1 pkt 3a).

3.6. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Ustawa definiuje zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposób postępowania w przypadkach, gdy mamy do czynienia z przeznaczaniem terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy.

We wrześniu 2023 r. weszła w życie nowelizacja ustawy, zgodnie z którą dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego ma zostać zastąpione przez nowe narzędzie planistyczne - plan ogólny. Jego postanowienia będą wiążące przy ustalaniu planów miejscowych oraz przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy. Będzie uchwalany obligatoryjnie dla całej gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych.

Wejście w życie planu ogólnego nie spowoduje utraty mocy obowiązujących dotychczasowych planów miejscowych. z kolei studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

pozostają w mocy po wejściu w życie ustawy, do czasu uchwalenia planu ogólnego, jednak nie dłużej niż do końca 2025 r.

W planie ogólnym należy uwzględniać zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków, dobra kultury współczesnej oraz obszary pomników zagłady i ich strefy ochronne (art. 13b pkt 3 lit. j, k).

Obowiązkowe jest określanie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego m.in. zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, zasad kształtowania krajobrazu, zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 2, 3, 3a i 4). Zgodnie z ustawą wymagane jest uzgodnienie projektu MPZP z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 ust. 6 pkt b).

W przypadku gdy brak jest miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje w drodze decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, przy czym:

- lokalizację inwestycji celu publicznego ustala się w drodze decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego;
- sposób zagospodarowania terenu i warunki zabudowy dla innych inwestycji ustala się w drodze decyzji o warunkach zabudowy (art. 4 ust. 1 pkt 2).

3.7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Ustawa określa zasady gospodarowania nieruchomościami stanowiącymi własność Skarbu Państwa oraz własność jednostek samorządu terytorialnego; podziału nieruchomości; scalania i podziału nieruchomości; pierwokupu nieruchomości; wywłaszczania nieruchomości i zwrotu wywłaszczonych nieruchomości; udziału w kosztach budowy urządzeń infrastruktury technicznej; wyceny nieruchomości; działalności zawodowej, której przedmiotem jest gospodarowanie nieruchomościami. Wśród zapisów dotyczących obiektów zabytkowych należy przywołać art. 13 ust. 4 ustawy, który określa, iż sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Natomiast zgodnie z art. 13 ust. 5 ustawy sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 wskazano: jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć na nabywcę, w razie potrzeby, obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Relacje gminnego programu z międzynarodowymi dokumentami doktrynalnymi

Istnieje wiele dokumentów doktrynalnych o charakterze międzynarodowym, które określają wartość dziedzictwa kulturowego i zasady jego ochrony. Zgodnie z zapisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej umowy te, ratyfikowane i opublikowane w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, należą do źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Oznacza to, że obowiązek ich przestrzegania dotyczy organów administracji publicznej oraz obywateli. Do najważniejszych z nich w kontekście gminnego programu opieki nad zabytkami należą:

- Karta Ateńska z 1931 roku - Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 roku;
- Karta Wenecka z 1964 roku (II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji, 1964 r.);
- Karta Florencka - Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA - ICOMOS (Międzynarodowy Komitet ICOMOS- IFLA ds. Ogrodów Historycznych, Florencja 1981);
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (Konferencja Generalna UNESCO, Paryż 1972 r.) ratyfikowana przez Polskę w 1976r.;
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Rada Europy, Grenada, 1985 r.);
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (UNESCO, 2003 r.) przyjęta w 2003 r., ratyfikowana przez Polskę w 2011 r.;
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (UNESCO, Paryż 2005 r.) ratyfikowana przez Polskę w 2007 r.;
- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Rada Europy, La Valetta, 1992 r.);
- Dokument z Nara o autentyzmie (Konferencja na temat autentyzmu, Nara 1994);

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej (Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Meksyk 1999);
- Europejska Konwencja Krajobrazowa (Rada Europy, Florencja, 2000 r.);
- Deklaracja w sprawie zachowania GENIUS LOCI (Ducha Miejsca) (Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Quebec, 2008);
- Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego Krajobrazu Miejskiego (Konferencja Generalna UNESCO, Paryż 2011 r.).

4.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz relacje gminnego programu z dokumentami stworzonymi na poziomie krajowym

Ustalenia GPOnZ są zgodne z polityką państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się program sporządzane są na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Obejmują między innymi strategie, studia i programy, które poruszają problematykę ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Program jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, które wymienione są w poniższych dokumentach.

4.2.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

8 grudnia 2023 roku Rada Ministrów przyjęła Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026². Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jest to dokument strategiczny uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dokument ten określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na okres czterech lat. Wskazuje on także szczegółowo kierunki działań i zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jak również warunki i sposób ich finansowania oraz harmonogram ich realizacji. Krajowy program ochrony

² Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 - uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

zabytków i opieki nad zabytkami jest tylko jednym ze szczebli zarządzania strategicznego ochroną i opieką nad zabytkami w Polsce opisanym w ustawie. Analogiczne dokumenty powstają także na poziomie wojewódzkim, powiatowym i gminnym³.

Za cel główny przyjętego w 2023 roku KPOZiOnZ wskazano zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Cel ten został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych.

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej.
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego.
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnych.
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości

1. Model i system wartościowania zabytków.
2. Plany zarządzania dla pomników historii.
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych.
4. System bezpieczeństwa zabytków.
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001.
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE.
4. Wsparcie procesu tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

³ Szczepańska A., *Czym jest Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami?* wyd. Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2019; https://samorząd.nid.pl/baza_wiedzy/czym-jest-krajowy-program-ochrony-zabytkow-i-opieki-nad-zabytkami/ [dostęp 29.05.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków.
2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+.
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego.
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D.
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami

1. Premia zabytkowa.
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych.

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków.
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami.
3. Twój dom – dialog z tradycją.
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”.
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich.
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych.
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach.
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego.
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny.
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego.
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami.
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

4.2.2. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Jest ona podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 roku⁴. Celem głównym strategii jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co stworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiąganiu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. „Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów” wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2.3. Koncepcja Rozwoju Kraju 2050 jako dokument wizyjny oraz Przestrzenne Zagospodarowanie Kraju – perspektywa długookresowa

Obecnie największe zagrożenie dla prowadzenia spójnej gospodarki przestrzennej w kraju stanowi brak strategicznego dokumentu określającego organizację przestrzenną państwa. Do niedawna była nim obowiązująca od 2011 r. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*⁵, zlikwidowana na mocy przyjętej w 2020 r. nowelizacji *Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*⁶.

⁴ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 - uchwała nr 102 Rady Ministrów z dn. 17 września 2019 r.

⁵ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, uchylony 13.11.2020 - uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.

⁶ Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 1378 z późn.zm.)

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 zawierała wszystkie ważne elementy definiujące problemy polskiego systemu gospodarowania przestrzenią oraz przyszłe kierunki dla polityki przestrzennej państwa, w tym uwarunkowania wynikające z ochrony dziedzictwa kulturowego. W miejsce uchylonej *Koncepcji* ustawodawca planuje powstanie nowego, zintegrowanego dokumentu wizyjnego pn. *Koncepcja Rozwoju Kraju 2050*⁷. Jako jego główne cele wskazuje się:

- identyfikację kluczowych światowych i krajowych trendów kształtujących przyszłość w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej;
- wskazywanie zestawu najważniejszych wyzwań rozwojowych, z jakimi mierzy i mierzyć się będzie Polska;
- formułowanie możliwych scenariuszy rozwojowych;
- rekomendowanie strategicznych wyborów w ramach polityk publicznych w perspektywie roku 2050.

Aktualny nieuregulowany prawnie stan jest niekorzystny, ponieważ sprzyja stosowaniu krótkookresowych, przyczynkowych działań, wyznaczanych przez interesy doraźne. Brak dokumentu o charakterze krajowym skutkuje tym, iż polska przestrzeń nie jest chroniona przed projektami inwestycyjnymi, nie zawsze merytorycznie dopracowanymi.

W celu wsparcia działań władz publicznych (centralnych oraz samorządowych) Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN opracował dokument *Przestrzenne Zagospodarowanie Kraju – perspektywa długookresowa*⁸. Proponuje się w nim zmiany struktury przestrzennej kraju, również w sferze kulturowej (twórczość, sektor kultury i materialne dziedzictwo). Zgodnie z zaleceniami w kształtowaniu przez sektor kultury dynamiki zmian struktury przestrzennej ważne jest sprzężenie ze sobą i uspołnienie dwóch typów cyklu kulturalnego⁹:

- makrokulturalny - zawiera takie fazy jak edukacja talentów twórczych i uaktywnienie kapitałów środowisk twórczych oraz udostępnianie dóbr i usług kulturowych;
- mikrokulturalny - składa się on z dwóch procesów: pierwszym jest zagnieżdżanie i zakorzenianie artystycznych i kulturalnych start-upów, natomiast drugim – klastering i sieciowanie aktywności artystycznej i kulturalnej z wykorzystaniem nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

⁷ Czym jest *Koncepcja Rozwoju Kraju 2050*, <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/czym-jest-koncepcja-rozwoju-kraju-2050> [dostęp 07.06.2024]

⁸ Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, *Przestrzenne Zagospodarowanie Kraju – perspektywa długookresowa Dokument opracowany na potrzeby Stanowiska Prezydium Polskiej Akademii Nauk w sprawie polityki przestrzennej państwa i planowania przestrzennego na poziomie kraju*, Warszawa, sierpień 2022; <https://pan.pl/pliki/pzk.pdf> [dostęp 15.06.2024]

⁹ *Ibidem*, s. 14-15.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN wskazuje na konieczność wzmacniania dwóch tendencji: ekonomizacji kultury i kulturyzacji aktywności biznesowych.

4.2.4. Długoterminowa strategia renowacji budynków. Wspieranie renowacji krajowego zasobu budowlanego

W związku z zaleceniami znowelizowanej dyrektywy europejskiej w sprawie charakterystyki energetycznej budynków Rada Ministrów uchwałą nr 23/2022 z dnia 9 lutego 2022 r. przyjęła Długoterminową strategię renowacji budynków¹⁰. Przedstawia ona kompleksową poprawę efektywności energetycznej sektora budowlanego oraz prezentuje ścieżkę osiągnięcia wielkoskalowej i głębokiej renowacji zasobów budowlanych w Polsce w podziale na lata 2030, 2040 i 2050. w rozdziale 3.5. scharakteryzowana została efektywność energetyczna termomodernizacji w budynkach zabytkowych. Zaznaczone zostało, iż termomodernizacja budynku zabytkowego wymaga każdorazowo indywidualnej analizy możliwych do zastosowania rozwiązań w zakresie poprawy efektywności energetycznej z zachowaniem funkcji zabytkowej danego obiektu. Oznacza to, że w ramach strategii nie jest możliwe określenie pełnego, szczegółowego katalogu opłacalnych działań termomodernizacyjnych dla całego zasobu budynków zabytkowych.

4.2.5. Program Dostępność Plus 2018-2025

Program Dostępność Plus¹¹ to pierwsze kompleksowe ujęcie tematyki dostępności w Polsce. Jego celem jest zapewnienie swobodnego dostępu do dóbr i usług oraz możliwości udziału w życiu społecznym i publicznym osób o szczególnych potrzebach. Program koncentruje się na dostosowaniu przestrzeni publicznej, architektury i transportu do wymagań wszystkich obywateli.

W ramach działania 25. pn. „Kultura bez barier” dla zapewnienia osobom z różnymi rodzajami niepełnosprawności możliwości czynnego udziału w życiu kulturalnym i poznawania dóbr kultury na zasadzie równości z innymi osobami, zaplanowano:

- modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury (między innymi: teatrów, muzeów, domów i ośrodków kultury, bibliotek) w oparciu o standardy dostępności;

¹⁰Długoterminowa strategia renowacji budynków <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/Dlugoterminowa-strategia-renowacji-budynkow> [dostęp 20.07.2024]

¹¹ Program Dostępność Plus, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/97063/Program_Dostepnosc_Plus.pdf [dostęp 25.07.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- zapewnienie dostępności w działaniach kulturalnych finansowanych ze środków budżetu państwa;
- poprawę dostępności obiektów kultury, w tym zabytkowych, poprzez łączenie indywidualnych rozwiązań architektonicznych (w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków) z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych oraz standardami informacyjnymi i odpowiednimi procedurami obsługi;
- zakup sprzętu i wyposażenia udostępniającego zasoby kultury osobom o szczególnych potrzebach (na przykład podnośniki, pętle indukcyjne, urządzenia do audiodeskrypcji);
- digitalizacja różnego typu zasobów kultury z uwzględnieniem aspektu dostępności;
- budowa systemu informacji na temat obiektów kultury przyjaznych osobom ze
- szczególnymi potrzebami;
- wypracowanie standardów informacyjnych (o dostępności budynku, usługi, wydarzenia), które powinny być stosowane na stronach informacyjnych i ulotkach instytucji zajmujących się udostępnianiem dóbr kultury i środowiska;
- przygotowanie kadr kultury, edukacji i animacji kulturalno-społecznej w zakresie korzystania z nowych narzędzi i technologii w dostępie do kultury;
- wsparcie udziału osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w wydarzeniach kulturalnych i rekreacyjnych, w tym szczególnie w obiektach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.3.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami jest najważniejszym dokumentem strategicznym, który określa politykę samorządu województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego¹². Charakteryzuje on zasób dziedzictwa kulturowego z terenu całego województwa, opisuje formy ochrony oraz liczebność poszczególnych zasobów.

Program zawiera ogólną charakterystykę zabytków z terenu województwa dolnośląskiego i cele, które wskazuje jako priorytetowe do realizacji przez organy decyzyjne na poziomie województwa.

¹² Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024 - uchwała nr XXXIV/686/21 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 24 czerwca 2021 r.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zakłada, że działania i zadania w zakresie ochrony zabytków mają być realizowane przy zaangażowaniu wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, instytucji działających w tej sferze i zainteresowanych środowisk. Wiele działań skierowanych jest wprost do jednostek samorządu terytorialnego. Z tego powodu prezentacja założeń programu wojewódzkiego jest ważna w kontekście formułowania zarówno programu powiatowego, jak i gminnego.

Wskazane na poziomie wojewódzkim cele są istotnym punktem odniesienia dla gminnego programu opieki nad zabytkami, który powinien je uszczegółowić i dopasować do zasobów dziedzictwa przynależnych do gminy.

W programie opracowanym na lata 2021-2024 jako cel strategiczny wskazano *zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska*. Zgodnie z tym założeniem, dziedzictwo kulturowe jest zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości mieszkańców regionu. Stanowi zarówno przedmiot ochrony, jak i znaczący potencjał, który może i powinien być wykorzystywany w rozwoju społecznym i gospodarczym województwa.

Cele operacyjne, podporządkowane celowi strategicznemu, dotyczą dwóch obszarów działań:

Cel operacyjny 1: Zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego obejmuje działania mające na celu poprawę stanu zachowania obiektów zabytkowych, w szczególności poprzez wspieranie zintegrowanych aktywności wielu podmiotów zaangażowanych w zarządzanie i opiekę nad nimi.

Cel operacyjny 2: Wzmacnianie tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego obejmuje działania wzmacniające poczucie tożsamości mieszkańców regionu Dolnego Śląska i ich zaangażowania w opiekę nad zabytkami, a także promocję dziedzictwa kulturowego jako integralnej części marki regionu.

Cele operacyjne zostały podzielone na konkretne priorytety, a te z kolei zostały rozpisane na szczegółowe działania.

W ramach celu operacyjnego 1 wskazano:

PRIORYTET 1: Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków w województwie dolnośląskim.

Działanie 1: Wsparcie dla opracowania dokumentacji konserwatorskiej, technicznej, architektonicznej dla obiektów zabytkowych wymagających podjęcia działań ratowniczych.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Działanie 2: Wsparcie dla obiektów i zespołów zabytkowych ubiegających się o wpisanie na listę pomników historii, listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz na tworzenie parków kulturowych.

Działanie 3: Wytypowanie obiektów do nadania Znak Dziedzictwa Europejskiego.

Działanie 4: Prowadzenie i aktualizowanie zbiorów danych przestrzennych i zasobów cyfrowych dotyczących obiektów zabytkowych.

PRIORYTET 2: Wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków.

Działanie 1: Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych stanowiących mienie województwa i określenie możliwości ich wykorzystania dla realizacji zadań własnych samorządu województwa.

Działanie 2: Dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich oraz konserwacji zabytków znajdujących się na terenie województwa.

Działanie 3: Wspieranie działań związanych z zabezpieczaniem zabytków.

Działanie 4: Wspieranie działań związanych z dostosowaniem obiektów dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Działanie 5: Wspieranie poprawy efektywności energetycznej obiektów zabytkowych wraz z wymianą źródeł ciepła na zero- lub niskoemisyjne.

PRIORYTET 3: Budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Działanie 1: Stymulowanie opracowywania Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz Gminnych Ewidencji Zabytków w województwie dolnośląskim.

Działanie 2: Wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Działanie 3: Wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i wartości przyrodniczych.

W ramach celu operacyjnego 2 wskazano:

PRIORYTET 1: Kształtowanie tożsamości regionalnej przez działania edukacyjne i promocyjne.

Działanie 1: Wspieranie programów i projektów edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Działanie 2: Wspieranie programów i projektów promujących dziedzictwo kulturowe w powiązaniu z edukacją historyczną.

PRIORYTET 2: Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami.

Działanie 1: Wsparcie merytoryczne i organizacyjne dla obecnych i potencjalnych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Działanie 2: Wsparcie merytoryczne i organizacyjne dla inicjatyw społecznych związanych z opieką nad zabytkami.

PRIORYTET 3: Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

Działanie 1: Promowanie i aktywny marketing dziedzictwa kulturowego województwa jako czynnika rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska.

Działanie 2: Wspieranie działań mających na celu wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju sektora uzdrowiskowego i turystyki.

4.3.2. Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu polkowickiego

Na poziomie powiatu polkowickiego nie opracowano programu opieki nad zabytkami.

4.3.3. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030

Zgodnie z zapisami ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju samorząd województwa jest odpowiedzialny za kreowanie polityki rozwoju regionalnego, a podstawowym narzędziem do kształtowania tejże polityki jest strategia rozwoju województwa – rozumiana jako koncepcja wieloletniego i wieloaspektowego rozwoju, odzwierciedlająca nade wszystko preferencje i oczekiwania regionalnej społeczności, wykorzystująca w optymalnym zakresie rozwojowe możliwości i szanse.

W aktualnej strategii wyróżniono pięć celów strategicznych, podzielonych na cele operacyjne (priorytety) oraz przyporządkowane im przedsięwzięcia strategiczne - grupy zadań strategicznych¹³.

W kontekście dziedzictwa kulturowego istotne są:

Cel strategiczny 1: Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu;

Cel operacyjny 1.4: Wspieranie rozwoju i rewitalizacja zdegradowanych obszarów wiejskich i miejskich;

Przedsięwzięcie strategiczne 1.4.3: Wspieranie działań na rzecz rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury;

¹³ Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 - uchwała nr L/1790/18 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 września 2018 r.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Cel strategiczny 4: Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego;

Cel operacyjny 4.5: Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego;

Przedsięwzięcie strategiczne 4.5.1: Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie;

Przedsięwzięcie strategiczne 4.5.2: Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji;

Przedsięwzięcie strategiczne 4.5.3: Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

4.3.4. Program rozwoju powiatu polkowickiego na lata 2021 – 2025

Program powstał jako odpowiedź na wymogi postawione przed władzami powiatowymi w zakresie prowadzenia rozwoju, określonymi w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz w odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne oraz zmianę uwarunkowań społeczno – gospodarczych¹⁴. Zakres rzeczowy Programu obejmuje problematykę ujętą w trzy zasadnicze obszary funkcjonowania struktur samorządowych – społeczeństwo, gospodarka oraz środowisko (przestrzeń).

W dokumencie wyznaczono cel główny, podzielony na dwa cele szczegółowe, a w ich zakresie wskazano priorytety rozwoju oraz kierunki rozwoju/interwencji. Wśród przedstawionych celów nie skonkretyzowano działań dotyczących opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3.5. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego jest podstawowym dokumentem planistycznym wyznaczającym cele strategiczne województwa w układzie przestrzennym¹⁵. Dokument ten formułuje uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa oraz zasady i kierunki kształtowania struktury przestrzennej.

Wśród celów i kierunków kształtowania polityki przestrzennej województwa, w kontekście ochrony dziedzictwa i opieki nad zabytkami, przytoczyć należy:

¹⁴ Program Rozwoju Powiatu Polkowickiego na lata 2021 – 2025, uchwała nr XIX/181/2020 Rady Powiatu Polkowickiego z dnia 15 grudnia 2020 r.

¹⁵ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego - uchwała nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu;

Kierunek 2.2. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

W ramach przywołanego kierunku wskazano postulaty kierowane do gmin:

1. Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.
2. Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków).
- (...)
4. Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych.
5. Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
6. Dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu poprzez:
 - 1) realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych turystycznie zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, jako standardu ich komunikacyjnej obsługi,
 - 2) wykluczenie z realizacji infrastruktury sportów zimowych obszarów o niewystarczających zasobach wód, których eksploatacja dla wytwarzania sztucznego śniegu zagraża lokalnemu środowisku naturalnemu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Radwanice na lata 2024-2030

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Strategia rozwoju gminy¹⁶ traktowana jest jako najważniejszy dokument samorządu lokalnego, zawierający wytyczne do tworzenia dokumentów wdrożeniowych i planowania przestrzennego. Dokument ma za zadanie diagnozować najważniejsze uwarunkowania i potrzeby rozwojowe, a także potencjał gminy. W strategii określa się wizję i misję, a także cele i kierunki oraz działania i metody do ich wdrażania w perspektywie najbliższych lat.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej opracowano ustalenia i rekomendacje ze szczegółowymi zaleceniami konserwatorskimi. Określono strefy ochrony historycznych układów ruralistycznych, krajobrazu, obiektów i obszarów zabytkowych a także stanowisk archeologicznych.

W obrębie historycznych układów ruralistycznych wsi wyznaczono strefy ochrony „U”. Dotyczą one obszarów, które zachowały swój charakterystyczny układ przestrzenny, wraz z zabudowaniami rozmieszczonymi w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych. Wyznaczono je w celu zachowania i rewaloryzacji historycznego układu ruralistycznego, w szczególności jego kompozycji przestrzennej oraz historycznej architektury.

W strefie znalazły się układy ruralistyczne wsi Jakubów, Kłębanowice, Łagoszów Wielki, Radwanice i Sieroszowice. Określono dla nich zalecenia konserwatorskie:

- zachowanie historycznego układu dróg wraz z historycznymi nawierzchniami, historyczną linią zabudowy i zasad zagospodarowania parceli,
- zachowanie i rewaloryzacja historycznego układu przestrzennego we wszystkich jego elementach,
- dostosowanie nowych obiektów do historycznej kompozycji przestrzennej i historycznej architektury w zakresie linii zabudowy oraz sposobu usytuowania budynku w stosunku do drogi, wyznaczonego przez zachowaną zabudowę historyczną oraz utrzymania gabarytów
- wysokościowych zabudowy wytyczonych wysokością zachowanej zabudowy historycznej,
- zakaz lokalizacji masztów, wież, wolnostojących nośników reklamowych oraz elektrowni wiatrowych,
- zakaz lokalizacji obiektów o formach i kubaturze obcych w historycznie ukształtowanej przestrzeni.

Dla nowej zabudowy lokalizowanej w zasięgu strefy „U” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi określono się następujące wytyczne:

¹⁶ Strategia Rozwoju Gminy Radwanice na lata 2024-2030 – uchwała nr III/17/24 Rady Gminy Radwanice z dnia 20 czerwca 2024 r.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- dostosowanie gabarytów, kształtu oraz pokrycia dachów do historycznego sąsiedztwa (budynków z przełomu XIX i XX oraz początku XX wieku),
- stosowanie dwuspadowego układu połaci dachowych o kącie nachylenia 40-45°,
- stosowanie pokrycia dachu dachówką karpiówką ceramiczną lub cementową w kolorze matowym naturalnym ceglastym lub odcieniu czerwieni,
- stosowanie materiałów nawiązujących do lokalnej tradycji budowlanej: tynk, cegła klinkierowa (zakaz stosowania na elewacjach okładzin z tworzyw sztucznych, okładzin drewnianych, drewnopodobnych, z płytek kamiennych i ceramicznych),
- zakaz stosowania kolumn, podpór o przekroju koła oraz wieżyczek, baszt, w elewacjach (w przypadku podparcia dachu ganku należy zastosować lekką konstrukcję drewnianą),
- stosowanie ogrodzeń ażurowych (stosowanie elementów prefabrykowanych dopuszcza się tylko jako słupki i podmurówki ogrodzeń).

Dla ochrony krajobrazu obejmującego przedpola wsi widoczne z ciągów komunikacyjnych wyznaczono strefy „K” ochrony krajobrazu. Wyznaczono je w celu ograniczenia negatywnego wpływu na percepcję chronionych układów ruralistycznych. Strefą „K” ochrony krajobrazu objęto otoczenie miejscowości objętych ochroną w ramach strefy „U” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi. Określono dla nich zalecenia konserwatorskie:

- zachowanie formy krajobrazu,
- zharmonizowanie nowej zabudowy z historyczną kompozycją przestrzenno-architektoniczną, w szczególności poprzez zachowanie wynikających z historycznego sąsiedztwa: skali, ukształtowania bryły, poziomu posadowienia parteru oraz geometrii i pokrycia dachu oraz poprzez stosowane materiały powinny nawiązywać do lokalnej tradycji budowlanej,
- zakaz lokalizacji obiektów o formach i kubaturze obcych historycznie ukształtowanej przestrzeni oraz wolnostojących masztów i wież, a w przypadku konieczności ich lokalizacji w zasięgu strefy, konieczność ich zharmonizowania z otoczeniem oraz nadania atrakcyjnej formy architektonicznej, podkreślającej walory wizualne, funkcjonalne oraz kulturowe otaczającej przestrzeni.

Dla ochrony archeologicznej wyznaczono strefy „OW”. Obejmują one układy ruralistyczne wsi o wczesnej metryce historycznej we wsiach: Buczyzna, Drożów, Drożyna, Jakubów, Kłębanowice, Lipin, Łągoszów Wielki, Nowa Kuźnia, Nowy Dwór, Przesieczna, Radwanice i Sieroszowice oraz obszary o zachowanych reliktach intensywnego pradziejowego i historycznego osadnictwa we wsi Kłębanowice

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

i Sieroszowice oraz obszary o zachowanych reliktach intensywnego pradziejowego i historycznego osadnictwa we wsi Kłębanowice i Sieroszowice wyznaczone w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wyznaczono je w celu ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas robót ziemnych lub w przypadku zmiany charakteru dotychczasowej działalności.

W celu ochrony obiektów i obszarów zabytkowych wprowadzono następujące wytyczne konserwatorskie:

a) dla zabudowy historycznej:

- utrzymanie historycznej formy architektonicznej budynków (gabarytów wysokościowych, formy i kształtu dachu, kąta nachylenia połaci dachowych, rodzaju i koloru pokrycia dachowego, kompozycji i wystroju architektonicznego elewacji, formy stolarki okiennej i drzwiowej),
- dopuszczenie wymiany stolarki okiennej z odtworzeniem oryginalnych podziałów słupków i szprosów (zakaz stosowania podziałów imitujących szprosy wewnątrz szyb) z uwzględnieniem konieczności stosowania jednolitej kolorystyki stolarki okiennej w jednym budynku, a w przypadku zachowanej ozdobnej, drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej, nakaz jej zachowania lub odtworzenia,
- zachowanie oryginalnego wyglądu elewacji, tj. kompozycji osi, otworów okiennych i drzwiowych, architektonicznych detali wystroju elewacji, oryginalnych konstrukcji murów, drewnianych ganków i balkonów,
- zakaz umieszczania elementów technicznego wyposażenia budynków na fasadach (klimatyzatorów, anten satelitarnych, przewodów dymowych i wentylacyjnych, reklam niezwiązanych z prowadzoną w danym obiekcie działalnością),
- zakaz ocieplania od zewnątrz budynków posiadających architektoniczny detal wystroju elewacji lub posiadających oryginalny ozdobny materiał elewacji (w uzasadnionych przypadkach dopuszcza się termomodernizację budynków od zewnątrz, które nie posiadają oryginalnych ozdobnych elementów wystroju elewacji),
- zakaz stosowania sztucznych i naturalnych okładzin na elewacjach np. siding, okładziny ceramiczne, drewniane i drewnopodobne,
- stosowanie kolorystyki elewacji w odcieniach naturalnych, monochromatycznych;

b) dla parków, cmentarzy i innych zabytkowych form zaprojektowanej zieleni:

- utrzymanie i odtworzenie historycznych układów kompozycyjnych parków poprzez systematyczne uzupełnianie drzew i krzewów zgodnie z materiałami archiwalnymi, utrzymanie lub odtworzenie urządzeń wodnych w celu zapewnienia właściwej gospodarki wodnej;

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- zakaz lokalizacji nowych budynków poza lokalizacją historycznej zabudowy w obrębie zabytkowych parków;
- zakaz lokalizacji zabudowy na terenie zabytkowych cmentarzy, zachowanie miejsc pochówku, zabezpieczenie elementów kamieniarskich i zachowanie historycznych murów i ogrodzeń.

Na terenie gminy Radwanice wyznaczono również ochronę stanowisk archeologicznych.

Stanowisko wpisane do rejestru zabytków – grodzisko, nr 1/1 AZP 69-19, nr rej. 214/85 KZA-1-V-136/68 z dnia 1 grudnia 1968 r. objęte zostało ścisłą ochroną konserwatorską. Na terenie stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków obowiązuje zakaz lokalizacji nowej zabudowy. Dla pozostałych stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków obowiązuje nakaz przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi podczas robót ziemnych lub w przypadku zmiany charakteru dotychczasowej działalności.

Wszystkie powyższe zalecenia powinny zostać uwzględnione w ramach postulatów konserwatorskich dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

5.1.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radwanice

Prawnymi formami ochrony zabytków, której stanowienie znajduje się w kompetencji gminy, są ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa zabytki, których ochrona musi być uwzględniona w MPZP. Są to w szczególności zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz parki kulturowe. Istotne znaczenie ma zawarty w ustawie zapis o możliwości wyznaczania w MPZP stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których wprowadza się konieczne dla ochrony ograniczenia, zakazy i nakazy. Projekty i zmiany MPZP podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Zagospodarowanie terenów w Gminie Radwanice odbywa się w oparciu o wiele miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z tego też powodu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a już wkrótce plan ogólny, powinno być podstawą

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

koordynacji całego procesu planistycznego w gminie. Studium¹⁷ jest dokumentem określającym główne cele i zasady rozwoju zagospodarowania przestrzeni. Nie jest ono aktem prawa miejscowego, ale zawarte w nim zasady polityki przestrzennej są wiążące podczas sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W związku z nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z września 2023 r. dotychczasowe studium będzie zastąpione przez nowe narzędzie planistyczne - plan ogólny. Wejście w życie planu ogólnego nie spowoduje utraty mocy obowiązujących dotychczasowych planów miejscowych. z kolei studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin pozostają w mocy po wejściu w życie ustawy, do czasu uchwalenia planu ogólnego, jednak nie dłużej niż do końca 2025 r.

W obowiązującym studium zawarto charakterystykę dziedzictwa kulturowego gminy, opisane zostały zasoby obiektów zabytkowych, w tym stanowisk archeologicznych.

W części dotyczącej kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Zasady te są tożsame z przytoczonymi w ramach strategii rozwoju.

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historii i obszaru gminy

POŁOŻENIE GMINY RADWANICE

Gmina Radwanice jest gminą wiejską, położoną w północnej części województwa dolnośląskiego i północno-zachodniej części powiatu polkowickiego. Graniczy:

- od północnego zachodu z gminą Gaworzyce (powiat polkowicki),
- od zachodu i południowego zachodu z gminą Przemków (powiat polkowicki),
- od południa z gminą Chocianów (powiat polkowicki),
- od południowego wschodu z gminą Polkowice (powiat polkowicki),
- od wschodu i północnego wschodu z gminą Jerzmanowa (powiat głogowski)
- od północy z gminą Żukowice (powiat głogowski).

¹⁷ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radwanice - uchwała nr XXVII/187/21 Rady Gminy w Radwanicach z dnia 15 kwietnia 2021 r.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Siedzibą władz gminy jest wieś Radwanice będąca jednocześnie największą miejscowością w gminie. Powierzchnia gminy wynosi 8 424 ha (84,24 km²) i jest zamieszkiwana przez 4980 osób (2484 kobiety i 2496 mężczyzn) zameldowanych na pobyt stały oraz 71 osób zameldowanych na pobyt czasowy¹⁸. Jest to gmina o charakterze rolniczym. Dominującym rodzajem użytkowania gruntów w przestrzeni gminy są użytki rolne, które zajmują 6 222 ha, co stanowi 74,20% całej powierzchni gminy. Lasy zajmują około 1 411 ha, co stanowi 16,8% powierzchni.

*Zdjęcie 1. Mapa Polski z zaznaczoną lokalizacją Gminy Radwanice.
(źródło: opracowanie własne na podstawie Wikimedia Commons)*

Obszar gminy jest podzielony na 13 sołectw: Buczyzna, Strogoborzyce, Drożów, Drożyna, Jakubów, Kłębanowice, Lipin, Łagoszów Wielki (ze wsiami Łagoszów Wielki i Dobromil), Nowy Dwór, Nowa Kuźnia (ze wsiami Nowa Kuźnia i Teodorów), Przesieczna (ze wsiami Przesieczna i Borów), Radwanice (ze wsią Radwanice i Pudło) oraz Sieroszowice (ze wsiami Sieroszowice i Ułanów).

¹⁸ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. za: <https://www.radwanice.pl/Gmina-Radwanice/O-gminie> [dostęp 02.04.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 2. Obszar Gminy Radwanice

(źródło: Wikimedia Commons)

ZARYS HISTORII OSADNICTWA NA TERENIE GMINY RADWANICE

Pierwsze ślady bytności człowieka na terenie dzisiejszej Gminy Radwanice sięgają pradziejów i epoki kamienia. W okresie mezolitu (7900-4500 p.n.e.) obszar ten, podobnie jak wiele terenów na Dolnym Śląsku, był zamieszkiwany przez wędrowne grupy ludzi zajmujących się myślistwem, zbieractwem i rybołówstwem. Znaleźiska narzędzi kamiennych, takich jak siekiery i skrobaki, sugerują, że miejscowa ludność wykorzystywała dostępne surowce do tworzenia prostych narzędzi codziennego użytku. W okresie neolitu (ok. 4500–1900 p.n.e.) z południa zaczęły przybywać grupy osadnicze, które zajmowały się uprawą roli i hodowlą. Przyniesione przez nich umiejętności pozwoliły na przejście od gospodarki przyswajalnej do gospodarki wytwórczej. Ślady osadnictwa z tamtych okresów odnaleziono m. in. w rejonie dzisiejszych miejscowości: Buczyna, Jakubów, Kłębanowice, Łagoszów Wielki, Nowa Kuźnia, Przesieczna, Radwanice i Sieroszowice.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

W okresie epoki brązu (ok. 2000-800 p.n.e.) obszar dzisiejszej gminy Radwanice był zamieszkiwany przez ludy, które zajmowały się głównie rolnictwem i hodowlą zwierząt. Ślady osadnictwa, w postaci narzędzi i ceramiki, wskazują na istnienie w tym regionie kultury łużyckiej. Pozostałości po osadach odkryto w okolicach Buczyny, Kłębanowic, Łagoszowa Wielkiego, Nowego Dworu, Radwanic i Przysiecznej.

W późniejszym okresie, w epoce żelaza (ok. 800-400 p.n.e.), osadnictwo było kontynuowane przez ludy związane z kulturą halszacką. Ludność ta trudniła się rolnictwem, hodowlą i metalurgią. Ślady osadnictwa z tego czasu odkryto w Drożowie, Nowej Kuźni, Radwanicach i Przysiecznej. W okresie obejmującym ostatnie wieki przed naszą erą na ziemiach polskich doszło do przełomu w stosunkach społeczno-gospodarczych, będącego skutkiem oddziaływań plemion celtyckich. Mimo braku fizycznego potwierdzenia obecności przedstawicieli tych plemion w okolicach Radwanic w źródłach archeologicznych widoczny jest ich wpływ na zmiany obejmujące między innymi metalurgię, rolnictwo i garncarstwo. Zapoczątkowane zmiany mające miejsce w drugim i wieku przed naszą erą kontynuowane były w okresie wpływów rzymskich. Przez cały ten czas trwała kultura przeworska. Ślady bytności zachowały się w Radwanicach, Przysiecznej oraz Nowej Kuźni.

W okresie wędrówek ludów (IV-VI w. n.e.) miały miejsce migracje i osiedlanie się różnych plemion germańskich. W VI wieku n.e. na tereny Dolnego Śląska zaczęły napływać plemiona słowiańskie, które osiedliły się tu na stałe, zapoczątkowując nowy okres w historii regionu. Słowianie stopniowo zasiedlali doliny rzeczne i tereny urodzajne, rozwijając rolnictwo i tworząc pierwsze stałe osady. Pozostałości po bytowaniu ludności z tego czasu odnalezione zostały w okolicach Przysiecznej.

Wczesnosłowiańskie osady charakteryzowały się luźnym układem przestrzennym, z domostwami rozmieszczonymi wokół centralnego miejsca osady, często z paleniskiem czy miejscem kultu. Społeczności te uprawiały ziemię, hodowały zwierzęta i wykorzystywały lokalne zasoby naturalne, takie jak drewno i kamień, do budowy oraz produkcji narzędzi. Znaleźiska archeologiczne z tego okresu, takie jak fragmenty ceramiki, narzędzia rolnicze czy ozdoby, świadczą o rozwiniętym rzemiośle oraz kontaktach handlowych z sąsiednimi plemionami. Osadnictwo wczesnosłowiańskie stanowiło początek trwałej obecności ludzkiej w regionie, która rozwijała się przez kolejne wieki, prowadząc do ukształtowania się struktur społecznych i politycznych w późniejszych okresach średniowiecza.

Powstało księstwo głogowskie ze stolicą w Głogowie. Jego pierwszym księciem został Konrad Laskonogi. W roku 1185 zostało ponownie wcielone do księstwa śląskiego, by zostać ponownie wydzielonym w 1251, tym razem z powstałego w międzyczasie księstwa legnickiego.

W XI wieku, w czasach rozbicia dzielnicowego w obszar dzisiejszej gminy znalazł się w granicach księstwa głogowskiego, jednego z księstw śląskich rządzonych przez Piastów. Księstwo powstało na skutek wydzielenia z księstwa śląskiego i było częścią rozdrobnionych politycznie ziem polskich, które

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

przechodziły z rąk do rąk w wyniku walk dynastycznych. W XIV wieku, po śmierci Henryka VI, księcia Głogowa, księstwo przeszło pod zwierzchnictwo Korony Czeskiej. Od tego momentu ziemie Radwanic należały do Królestwa Czech, co wiązało się z wpływami kulturowymi i politycznymi z tej części Europy. Czeska władza nad Śląskiem trwała aż do połowy XVIII wieku, z krótkimi okresami konfliktów, takich jak wojny husyckie w XV wieku, które przyniosły destabilizację regionu¹⁹.

W wyniku wojen śląskich w XVIII wieku, które były częścią większego konfliktu między Austrią a Prusami, cały Śląsk, w tym Radwanice, został przyłączony do Królestwa Prus. Był to okres znaczących zmian administracyjnych i gospodarczych, ponieważ Prusy wprowadziły nowe metody zarządzania i rozwijania tych terenów. Pruski Śląsk był jednym z najważniejszych regionów przemysłowych państwa pruskiego, co przyczyniło się do modernizacji infrastruktury i wzrostu gospodarczego²⁰.

Po klęsce Niemiec w pierwszej wojnie światowej i burzliwych wydarzeniach związanych z upadkiem monarchii pruskiej, region ten nadal pozostawał częścią Niemiec, wchodząc w skład Republiki Weimarskiej, a później III Rzeszy. Druga wojna światowa przyniosła ogromne zniszczenia i zmiany demograficzne. Po jej zakończeniu, na mocy decyzji konferencji poczdamskiej w 1945 roku, Radwanice, wraz z całym Dolnym Śląskiem, zostały włączone do Polski.

Na terenie gminy Radwanice nastąpił proces przymusowego przesiedlenia ludności polegający na wysiedleniu niemieckich mieszkańców i zasiedleniu tych terenów przez ludność polską, głównie ze wschodnich kresów II Rzeczypospolitej. Proceder ten przebiegał pod nadzorem władz polskich i radzieckich, często w warunkach dużego chaosu i z wykorzystaniem transportu kolejowego. Przesiedlenia były częścią szerszej polityki powojennej mającej na celu zmianę struktury etnicznej Ziemi Odzyskanych, integrację tych terenów z nowym państwem polskim oraz zadośćuczynienie za straty terytorialne na wschodzie.

NOWOŻYTNA HISTORIA SOŁECTW²¹

Ukształtowany na przestrzeni wieków krajobraz kulturowy regionu jest odzwierciedleniem przemian fizjograficznych, politycznych i transformacji systemów społeczno-gospodarczych. Analiza

¹⁹ Za: T. Jurek, Geneza księstwa głogowskiego, [w:] Przegląd Historyczny, t. LXXVIII, 1987, z. 1, s. 89, 91; T. Lalik, Marchie w Polsce w XII w., [w:] Kwartalnik Historyczny 1966, nr 4, s. 817–830

²⁰ Za: S. Haffner: Prusy bez legendy: Zarys dziejów. Warszawa: Oficyna Historii XIX i XX wieku, 1996; J. Małek, Dwie części Prus: studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI i XVII wieku, 1987; J. Kuczer, *Szlachta w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w epoce habsburskiej 1526-1740*,

²¹ Za: Radwanice. Monografia Gminy, red. K. Czapla, Głogów 2022; J. Kuczer, *op. cit.*; Glogopedia – Encyklopedia Ziemi Głogowskiej, http://www.glogow.pl/ezg/index.php/Gmina_Radwanice [dostęp 30.05.2024], J.B. Sadowski, P. Łachowski, TOPOLEXIKON, Zestawienie nazw miejscowości i jednostek toponomastycznych Ziemi Głogowskiej. Suplement do Encyklopedii Ziemi Głogowskiej, Głogów 1995

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

historycznych struktur osadniczych wskazuje na podobne pochodzenie morfogenetyczne wsi, co bezpośrednio wpływało na historyczno-przestrzenny rozwój obszaru gminy.

BUCZYNA

niem. *Buchwald i Thamm (Tamm)*

Ustabilizowanie się osadnictwa na terenie Buczyny datowane jest na XIII-XIV wiek. Wieś składała się w przeszłości z dwóch niezależnych od siebie miejscowości: Buchwald i Thamm (Tamm). Miejscowość Thamm odgrywała dominującą rolę w regionie, tworzyła ogromny kompleks ziemski, w skład którego ciągu wieków należały Kłębanowice (Klemnitz), Sieroszowice (Kunzendorf), Wiesau (Radwanice), Jabłonów (Neudeck), Nowa Kuźnia (Neuhammer) oraz Nowy Dwór (Neuheidau). W Thamm istniał kościół katolicki podlegający parafii w Łagoszowie. W XVI wieku w czasach reformacji, mieszkańcy Buczyny przeszli na protestantyzm i przejęli miejscowy kościół. W roku 1654 w księstwie głogowskim odebrano świątynię katolickie protestantom i przekazano ponownie katolikom. Protestanci z Buczyny doczekali się swojej świątyni dopiero po 1741 roku, kiedy nowy władca Śląska, Fryderyk II wprowadził wolność wyznania.

W XVII wieku Buchwald i Thamm stanowiły część rozległego majątku rodziny von Nostritz. W 1830 roku były własnością pułkownika von Sydow. Buchwald liczył wtedy 76 domów z 412 mieszkańcami. Znajdował się tam folwark, szkoła ewangelicka i cegielnia. Do miejscowości przynależała kolonia Gränz oraz folwark Schäferei. We wsi Thamm znajdowało się 59 domów zamieszkałych przez 321 osób. Był tama pałac, folwark, owczarnia oraz browar.

W późniejszym czasie dobra stanowiły własność rodów: von Graewenitz, von Preussen, von Reichenbach, von Westernhagen. Pałac został rozebrany po II wojnie światowej - uszkodzona budowla stała jeszcze w 1956 r. Do dziś przetrwała tylko brama wjazdowa na teren majątku, park i pojedyncze budynki folwarczne, wśród których wyróżnia się dawny młyn, obecnie budynek mieszkalny. We wsi po obu stronach rzeki były dwie piekarnie. Tuż za Buczyną w kierunku miejscowości Przemków po prawej stronie drogi funkcjonowała do 1945 roku cegielnia. Droga obok zniszczonej cegielni prowadziła kiedyś do pobliskiego folwarku – Grenz Vorwerk. W latach powojennych został on całkowicie rozebrany. Dla mieszkańców okolica ta była przysiółkiem zwanym „Graniczną”, gdzie jeszcze po wojnie znajdowała się strzelnica.

DROŻÓW

niem. *Hünerei (Hünderey)*

Początki osadnictwa wsi datowane są na rok 1360. Nie są znani pierwsi właściciele dóbr. Na początku XVII wieku Drożów był w posiadaniu rodu von Kreckwitz. Po śmierci Christopha von Kreckwitz Drożów

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

stał się własnością Johanna von Niebelschütz. Jako właściciel w 1671 roku w matrykule ziemskiej występował Balthasar von Niebelschütz, asesor sądu. *Codex Diplomaticus Silesiae* podawał datę 1687 jako rok wystawienia listu lennego dla Hweinricha Gottfrieda i Balthasara Niklasa von Niebelschütz oddającego im w posiadanie Drożów i Zabłocie. Kontrakt lenny został być może wydany później. W 1693 roku król Leopold wydał dla Drożowa urbarz piwny regulujący ilość wytwarzanego trunku. W drugiej dekadzie XVIII wieku miejscowość znajdowała się jeszcze w posiadaniu rodziny von Niebelschütz. Po 1752 roku należał do Ernsta Gottfreida Stumberg, a w 1765 roku do Benjamina Lange. W 1830 roku właścicielem miejscowości był porucznik von Fromberg. Znajdowało się tu wtedy 20 domów zamieszkanymi przez 99 osób, pałac, folwark, owczarnia, wiatrak oraz młyn. Ludność Drożowa do połowy XVI wieku katolicka, a następnie protestancka, uczęszczała do kościoła w Jakubowie. Dawny zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem zachował się szczątkowo, pałac nie istnieje.

DROŻYNA

niem. *Druse, Wiesenbusch*

Jako najstarszą zanotowaną nazwę miejscowości wymienia się „Drowo”, podając jej znaczenie "Mitten im Walde" czyli "wieś leżąca w środku lasu". Do 1937 roku wieś nazywała się Druse, następnie do roku 1945 Wiesenbusch.

Nie są znani pierwsi właściciele dóbr. W kościele w Jakubowie zachowała się płyta nagrobna Fabiana von Kittlitz und Zauchaw na Drożynie zmarłego w 1600 roku. Na tej podstawie można sądzić, że w tym czasie Drożyna była w posiadaniu rodu von Kittlitz (Kietlicz). W 1671 roku miejscowość należała do Adama Heinricha von Kittlitz, a w 1717 roku wraz z miejscowością Urzuty do rodziny von Lüttwitz. W 1727 roku Maria Elisabeth, córka Balthasara Friedricha von Lüttwitz wyszła za mąż za Adama Aleksandra von Stoscha z Wierzchowic. Widnieje on jako właściciel dóbr w dokumentach wasalnych z 1752 roku. W 1765 roku wieś zamieszkała była przez 2 kmieci, 9 zagrodników i 4 rzemieślników. W 1830 roku miejscowość występowała pod nazwą Ingersleben i była własnością kupca Gottloba Knebela. Znajdowało się w niej wtedy 31 domów zamieszkanymi przez 178 osób, pałac, folwark, owczarnia, warzelnia oraz wiatrak.

We wsi znajdował się pałac rodu von Rittberg, ostatnich właścicieli z Jakubowa (obecnie ruiny).

JAKUBÓW

niem. *Jakobskirch*

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

W 1367 r. w miejscowości znajdował się gotycki zamek, w którym rycerstwo Księstwa Głogowskiego uwięziło Henryka V Żelaznego. Uwolnili go mieszkańcy opowiadający po stronie księcia. W 1509 prawo do posiadania majątku i wsi nabył Hans Unwirde. Dla nich wzniesiono w 1. połowie XVI wieku dwór.

W XVI wieku panami wsi była rodzina von Kreckwitz, posiadająca liczne dobra w księstwie i tworząca trzy domy w Jakubowie, Wierzchowicach (Wirchwitz) oraz Niechlowie (Nechlau). Za ich panowania dokonano przebudowy dworu. Twórca domu jakubowskiego był Christoph von Kreckwitz. Jego syn, również Christoph (zm. 1564 r.), ze związku z panną z rodu von Berg miał dwie córki. W tym czasie Jakubów przeszedł w ręce linii z Wierzchowic, bądź też, drogą mariażu, drogą mariażu córek von Kreckwitsa trafił w posiadanie rodziny von Kottowitz. Na przełomie XVII i XVIII wieku majątek został sprzedany. Zgodnie z zapisami sprawozdań wizytacyjnych archidiakonu głogowskiego trafił w ręce hrabiego von Nimptsch, katolika wspierającego życie religijne kościoła katolickiego w tym regionie. W 1717 roku dysponentem Jakubowa był Christoph Heinrich von Glaubitz, luteranin. Był on właścicielem jeszcze w 1727 roku. Około połowy XVIII w., nie wiadomo dokładnie, kiedy Jakubów stał się własnością Carla Siegfrieda von Bomsdorf (1718-1794), wymienionego w tablicach wasalnych z 1752 r. oraz tabelach podatku z 1765 r. Przypisuje mu się stworzenie szkoły ewangelickiej.

W 1830 roku w miejscowości znajdowały się 44 domy, zamieszkane przez 275 osób, pałac, folwark, owczarnia, szkoła ewangelicka, szkoła katolicka, wiatrak, młyn, cegielnia, warsztat garncarski, browar oraz gorzelnia.

Około roku 1850 dwór został przebudowany na styl neogotycki przez rodzinę von Richter. Do zakończenia II wojny światowej właściciele zmieniali się jeszcze kilkakrotnie, byli to: rodzina Bomsdorff, hrabia Kayserlingk i hrabina Stolberg oraz Henckel von Donnermarck. Ostatnimi właścicielami majątku w Jakubowie byli Aurel i Ilse von Rittberg.

KŁĘBANOWICE

niem. Roggendorf, *Klemnitz (Klembnitz)*

Pierwsze wzmianki o istnieniu miejscowości datowane są na rok 1260. Wieś historycznie nazywała się: Klemnitz (Klembnitz), nazwa Kłębanowice istnieje od roku 1945. Ziemie należące do Kłębanowic stanowiły część rozległego kompleksu ziemskiego podlegającego Thamm, obecnie Buczyzny. Podobnie jak inne wsie należące do dominum Buczyńskiego należały do rodziny von Nostitz. W XVII wieku Buchwald i Thamm odziedziczył baron Ernst von Nostitz. Kolejnymi właścicielami Kłębanowic byli: 1717 r. hrabia Ferdinand Haetwig von Nostitz, 1727 r. – hrabia Otto Ferdinand von Nostitz. Losy mieszkańców Klemnitz były ściśle związane z Buchwaldem, należeli oni do tych samych parafii, korzystali z tej samej szkoły. W 1830 roku Kłębanowice nadal stanowiły część dóbr buczyńskich i należały do pułkownika von Sydow. We wsi znajdowało się 65 domów zamieszkanymi przez 355 osób,

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

znajdował się tu folwark oraz dwie owczarnie. Dla rodziny von Sydów około 1850 roku zbudowany został też neogotycki pałac. Istnieje on do dziś i pełni funkcję mieszkalną. Należące do niego zabudowania gospodarcze w latach powojennych zostały rozebrane.

LIPIN

niem. *Leippe*

Miejscowość historycznie nazywała się Leippe i należała do dóbr buczyńskich, których własnością był ród von Nostitz. W Lipinie znajdował się folwark należący kolejno do rodów: Nowack, Schneider, Bierbaum, von Cleve. W 1830 roku znajdowało się we wsi 40 domów, zamieszkanym przez 176 osób oraz folwark.

ŁAGOSZÓW WIELKI

niem. *Großlogisch*

Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z roku 1305, w tym czasie wieś należała prawdopodobnie do księstwa głogowskiego. Nazywała się ona Großlogisch i wraz z Wiesau (wschodnia część Radwanic) należała do dóbr rodziny von Nostitz. W drugiej połowie XIV wieku zbudowano w miejscowości kościół p.w. św. Michała. Wieś pozostała w posiadaniu rodziny von Nostitz do XVIII wieku. W 1664 r. Hans Nickel von Nostitz ufundował dla łagoszowskiego kościoła kielich i naczynie na hostię. W 1791 r. Łagoszów Wielki należał do landrata von Sydow. We wsi znajdowały się m. in. szkoła, karczma, wiatrak, młyn oraz trzy folwarki. W początkach XX w. funkcjonowały placówki bankowe, lekarz, straż pożarna, placówka pocztowa. Funkcjonowała również cegielnia, tartak oraz warzono piwo: w latach 1880-1919 istniał browar („Brauerei Theodor Pohl”, następnie „Brauerei Ad. Zimmerling”). W 1938 r. wieś włączono do gminy Wiesau.

NOWY DWÓR

niem. *Neuheidau*

Ustabilizowanie się osadnictwa na tych terenach datowane jest na XIII-XIV wiek. Dawna nazwa miejscowości to Neuheidau. Neuheidau przynależało do Buchendamm (wcześniej jako Thamm i Buchwald), obecnie miejscowość Buczyna. W XVII wieku stanowiły one część rozległego majątku rodziny von Nostitz. W 1830 roku były własnością pułkownika von Sydow. W Nowym Dworze znajdował się pałac z XIX w., należący niegdyś do zespołu parkowo-pałacowego.

NOWA KUŹNIA

niem. *Neuhammer*

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Osadnictwo na terenie Nowej Kuźni, dawniej Neuhammer, datuje się – podobnie jak w sąsiednich miejscowościach – na wiek XIII-XIV. Neuhammer tak jak Neuheidau (Nowy Dwór) przynależało do Buchendamm (wcześniej jako Thamm i Buchwald), obecnie miejscowość Buczyzna. W XVII wieku stanowiły one część rozległego majątku rodziny von Nostritz. W 1830 roku były własnością pułkownika von Sydow.

PRZESIECZNA

niem. *Andersdorf*

Osadnictwo na terenie Przesiecznej datowane jest na rok 1201. Miejscowość nazywała się wtedy Andersdorf. Wieś należała do rozległych dóbr buczyńskich, zanim ukształtowały się osobne dobra obejmujące Wiesau i Ransdorf (Radwanice), Andersdorf (Przesieczna), Berndorf (Borów) i Leipe (Lipin). Zarządzane ono było z Wiesau, gdzie znajdował się dwór właściciela. W czasach nowożytnych, aż do 2. połowy XVIII w. wieś należała do rodu von Nostitz. Około 1765 r. właścicielem był hrabia von Nostitz und Rheineck. Na terenie wsi ok. XVIII w. istniała karczma oraz dwór z pierwszej połowy XIX w. W dniu dzisiejszym oba budynki są budynkami mieszkalnymi i stanowią najstarsze zabudowania tej miejscowości.

BORÓW

niem. *Berndorf*

Borów, zwany Berndorf, podobnie jak Przesieczna należała do dóbr buczyńskich zarządzanych przez rodzinę von Nostitz. Należał do niej folwark Karlshof, po wojnie zwany „owczarnią”, który został całkowicie zniszczony.

RADWANICE

niem. *Wiesau i Ransdorf*

Obecna miejscowość Radwanice powstała w 1938 roku z połączenia dwóch wcześniejszych wsi: Wiesau i Ransdorf.

Wiesau pojawia się w źródłach w latach 1312 i 1395. Ówczesna nazwa *Wesin* pochodziła prawdopodobnie z dawnego języka górnoniemieckiego i oznaczała łąki, pastwiska (obecna forma: *Wiesen*). Wskazuje ona na to, że osada została założona przez niemieckich kolonistów. Późniejsza forma *Wiesau* precyzowała opis miejsca w złożeniu *Wiesen* z *Aue* i oznaczała „bogate w wodę łąki”. W podziałach księstwa głogowskiego na część królewską i książęcą, teren wsi pozostawał prawdopodobnie w tej drugiej. Historia kształtowania się własności rycerskiej jest słabo poznana. Wieś należała do dóbr buczyńskich, zanim powstało dominium obejmujące Wiesau, Ransdorf, Przesieczną,

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Lipin i Borów. W czasach nowożytnych, do 2. połowy XVIII w. pierwsze trzy miejscowości stałe należały do rodu von Nostitz. Rodzina von Nostritz była jedną z bardziej licznych i rozgałęzionych rodzin szlacheckich.

Wiesau znajdowało się w parafii Łagoszów Wielki (kościół wymieniony 1376, parafia 1399) w archiprezbiteracie głogowskim. Podczas reformacji parafianie przeszli na protestantyzm. Pozostali przy nim także po odebraniu im kościoła w 1654 r. Parafia ewangelicka utworzona została wspólnie z Buczyną w roku 1742. Dominującą miejscowością w układzie Wiesau-Ransdorf była wieś Wiesau. Jej znaczenie wzrosło w 1741 roku, kiedy wraz z wsią Buczyzna - Buchwald rozpoczęto starania o budowę świątyni ewangelickiej. Było to związane z przejściem Śląska pod panowanie pruskie, co związane był z wprowadzoną przez Fryderyka II wolnością kultu.

Po reformach Steina w 1835 roku, skutkujących zniesieniem poddaństwa, nastąpił podział gruntów i wytyczono nowe drogi. W XIX w. do dóbr rycerskich należał dwór Gutshof z pałacem i parkiem (budowa przed lub około 1830 r.), fabryka krochmalu, browar z wyszynkiem, majątek Ransdorf/Andersdorf (Osieczna), folwark Leipe (Lipin) i cegielnia w Borowie. Właścicielami byli kolejno, drogą koligacji, rodziny: Nowack, Schneider, Bierbaum, von Cleve. Wybudowana w 1835 r. szkoła, w 1850 r. zastąpiona została większą (kolejna - w 1893 r.). W latach 1870-71 wybudowano nowy murowany kościół z wieżą. Zmarli chowani byli na cmentarzach w Lipinie i Łagoszowie Wielkim. Własny cmentarz utworzono po 1898 roku.

Pod koniec XIX w. zapanowało ożywienie gospodarcze. Zatrudnienie dawały m.in. tartak, budownictwo i rzemiosło. W latach 1870-80 wybrukowana została droga relacji Wrocław-Berlin. Funkcjonowały: ochotnicza straż pożarna i spółdzielcza kasa oszczędnościowo-pożyczkowa. W 1910 r. miejscowość liczyła 482 mieszkańców.

W 1905 r. dobra zostały sprzedane przez dziedziczkę von Cleve Emilowi von Bernuth. Zmodernizował on fabrykę krochmalu. Po jego śmierci w 1913 wdowa po nim przeprowadziła rozbudowę pałacu. W 1919 roku założono spółdzielnię elektryfikacyjną i wybudowano małą elektrownię. W latach 30. czynnikiem rozwoju wsi stały się również eksploatacja torfu i aktywizacja gospodarki rolnej w dolinie Szprotawy. W 1925 roku Wiesau liczyło 520 mieszk. (485 ewangelików, pozostali - katolicy). Zgodnie z ustawą z 1927 roku nastąpiło rozwiązanie dóbr rycerskich jako jednostki administracyjnej (Gutsbezirk) z włączeniem ich do gminy wiejskiej. W 1929 r. wdowa von Bernuth ogłosiła upadłość, a masa upadłościowa została wykupiona przez Schlesische Landgesellschaft. W wyniku rozparcelowania gmina otrzymała większą część parku (5 ha), inne obiekty oraz nieruchomości, z których części utworzono nowe gospodarstwa chłopskie i warsztaty rzemieślnicze.

Historyczna nazwa Ransdorf odnosi się do zachodniej części obecnej wsi Radwanice, potocznie: Krajewo. Obydwie części funkcjonowały jako oddzielne miejscowości-gminy wiejskie - do 1938 r., pod

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

nazwami Wiesau i Ransdorf. Wieś wzmiankowana została po raz pierwszy w r. 1305 pod odimienną nazwą „Radmansdorf”, w 1490 r. także w formie „Radwansdorf” (od której po II wojnie utworzono nazwę Radwanice). Wskazuje to, że należy ona do grupy osad założonych przez niemieckich kolonistów. W źródłach historycznych Ransdorf pojawia się rzadko. Teren wsi należał prawdopodobnie do książąt głogowskich, ponieważ wiadomo, że sąsiedni Lipin po podziale w 1383 r. księstwa na część królewską i książęcą znalazł się w tej drugiej. Ransdorf znajdował się w parafii Łagoszów Wielki (wymieniona w 1399 r.) w archiprezbiteracie głogowskim. Podczas reformacji parafianie w zdecydowanej większości przeszli na protestantyzm. Parafia ewangelicka utworzona została wspólnie z Buczyną w r. 1742.

Wieś należała do rozległych dóbr buczyńskich, zanim ukształtowały się osobne dobra obejmujące Wiesau, Ransdorf, Andersdorf (Przesieczna), Berndorf (Borów) i Leipe (Lipin.) Zarządzane ono było z Wiesau, gdzie znajdował się dwór właściciela. Około 1765 r. był nim hrabia von Nostitz und Rheineck. Według tabel podatku gruntowego z tego okresu w Ransdorf znajdowało się (rodziny): 3 kmieci, 9 ogrodników, 23 chałupników i komorników, 4 rzemieślników. W 1791 r. kiedy właścicielem dóbr był landrat von Sydow, wieś miała łącznie 50 „dymów” i 235 mieszkańców (Zimmermann). Oprócz folwarku wymienione są karczma i dwa młyny - wiatrowy i wodny. W 2. połowie XIX w. właścicielami majątku (folwarki Ransdorf i Lipin; łącznie około 425 ha) byli kolejno, drogą koligacji (w nawiasach daty, w których wymienieni są w Schlesisches Güter-Adressbuch): Nowack, Schneider (1870), Hermann Bierbaum (1876), Ernst von Cleve (1886), Marianne von Cleve (1886 do 1905 r.). Majątek specjalizował się w hodowli bydła i owiec. Kolejnym właścicielem był Emil von Bernuth. Około 1920 r. wdowa po nim sprzedała majątek R. (jako wydzielony, o pow. 111 ha). Nowy właściciel Paul Püschel był ekspertem w dziedzinie uprawy i przeróbki lnu. Zbudował wielką roszarnię, w której przerabiał len do fazy międlenia (w okolicy uprawiano wiele lnu, ponieważ wybitnie sprzyjały temu warunki wodne na Równinie Szprotawskiej). Na skutek „rządowej intrygi Niemiec z Rosją” Püschel został doprowadzony do upadłości. Majątek zakupiony zostały w 1928 r. przez rodzinę Mathisów. Agronom P. Mathis także nie mógł utrzymać roszarni i sprzedał ją przedsiębiorcy „Erdmannsdorf-Zillerthalsche Spinnerei”. Ona w ciągu kilka lat przekształciła roszarnię w duży i szeroko znany zakład, zatrudniający 220 osób.

Wieś w XIX i XX w. pozostawała w coraz ściślejszym związku z Wiesau, przeważającym obszarowo i pod względem liczby ludności. Zwłaszcza dotyczyło to sfery komunalnej (wspólna szkoła, kościół, budowa dróg). W 1910 r. mieszkało w Ransdorf 256 mieszk., w 1925 r. – 309.

SIEROSZOWICE

niem. *Kuntzendorff, Kunzendorf*

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Pierwsza wzmianka o Sieroszowicach pochodzi z 1305 roku, miejscowość została wymieniona pod nazwą Cuncindorf i w łacińskiej formie „*Conradi Villa*”. Nazwa pochodzi od Konrada (Cunze) - prawdopodobnie założyciela wsi. W czasach nowożytnych utrwały się kolejno formy: Kuntzendorff, Kunzendorf. W 1350 r. po raz pierwszy wzmiankowany został kościół, w 1366 r. parafia (w 1399 r. wymieniona wśród należących do archiprezbiteratu polkowickiego). Jako dziedzic w Contczendorf wymieniony jest w 1493 r. Christian Lessoth. W połowie XVII w. dobra były w posiadaniu Maximiliana A. von Montani, członka komisji odbierającej protestantom kościoły w księstwie glogowskim. Właściciele dóbr często się zmieniali. Prawdopodobnie byli nimi również Johann E. von Skopp, a w latach 1718 i 1727 Wolf R. von Knobelsdorff (zm. 1735), następnie jego potomek. W 1791 r. właścicielem był von Eckartsberg, który wybudował pałac w stylu klasycystycznym. Obiekt istnieje do dziś i służy jako budynek mieszkalny. Oprócz siedziby dóbr, do których należały 3 folwarki, we wsi znajdowały się kościoły katolicki i ewangelicki z plebaniami i szkołami oraz m.in. karczma i 4 wiatraki; miejscowość liczyła 516 mieszkańców. W 2. dekadzie XIX w. właścicielem dóbr był Karl H. von Eckartsberg, a majątek w tym czasie zamieszkiwało 808 osób. Dobra z folwarkami głównym (Schlossvorwerk), Obervorwerk, Niedervorwerk i Teichvorwerk obejmowały w 1880 r. 1001 ha, na początku XX w. - 810 ha, po I wojnie światowej – 590 ha. Do majątku należały gorzelnia (1912) i leśniczówka. Właścicielem był od 1862 r. rotmistrz Reinhold von Winterfeld, po nim hrabina Margarethe zur Lippe Biesterfeld-Weissenfeld z d. Winterfeld. Również w XX w. właściciele majątku często się zmieniali. W r. 1926 nabył go Gerhard Silomon-Pflug z Hamburga. W 1936 r. nowym właścicielem został książę Johann-Georg zu Schleswig-Holstein. Zginął on w 1941 r. na froncie wschodnim, tak samo jego spadkobierca, brat Friedrich-Wilhelm (we Francji). Trzeci brat i ostatni dziedzic majątku, Ferdynand, musiał w lutym 1945 r. uchodzić przed frontem.

STROGOBORZYCE

niem. *Wilhelmshof*

Podobnie jak Przesieczna należała do dóbr buczyńskich zarządzanych przez rodzinę von Nostitz. We wsi znajdował się folwark należący dawniej do majątku w Buczynie.

ZARYS HISTORII SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO OBECNEJ GMINY RADWANICE

Początki tworzenia się samorządów terytorialnych na terenie dzisiejszej gminy Radwanice sięgają średniowiecza. Zarówno w Polsce dzielnicowej, jak i Koronie Czeskiej związane są z pojawieniem się osadnictwa na prawie niemieckim w XIII wieku i utworzeniem urzędu sołtysa. Pierwszym sołtysiem zostawał zasadzca, który reprezentował interesy feudalnego pana. Sołtysiem mógł być szlachcic,

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

mieszczanin lub najczęściej miejscowy chłop. Gdy pan feudalny lokował wieś bez pomocy zasadzcy, sołectwa nabywali przedstawiciele szlachty lub bogaci mieszcianie. W tym samym czasie w mieście utworzono instytucję wójta. Skutkiem tego sołtys i wójt stali się liderami społeczności.

W XVI i XVII wieku ziemie obecnej Gminy Radwanice należały do Królestwa Czech. Po wojnach husyckich i zacieśnieniu kontroli Habsburgów nad Czechami, nastąpiły istotne zmiany w strukturze społecznej i administracyjnej, a instytucje sołtysa i wójta stopniowo traciły na znaczeniu. Centralizacja władzy i rozwój biurokracji królewskiej ograniczały autonomię lokalnych zarządców. Jednak w małych miejscowościach sołtysi nadal odgrywali ważną rolę, pełniąc funkcje administracyjne, sądownicze i podatkowe.

W XVIII wieku obszar gminy został przyłączony do Królestwa Prus. Za panowania Habsburgów, szczególnie po reformach Marii Teresy i Józefa II, nastąpiła dalsza centralizacja administracji. System pańszczyźniany został zniesiony, a chłopci zyskali pewne prawa własności ziemi, co wpłynęło na zmiany w strukturze wsi. W tym okresie funkcja sołtysa stawiała się coraz bardziej ograniczona do roli administracyjnej i egzekucyjnej, natomiast wójtowie, zwłaszcza w miastach, stali się urzędnikami miejskimi podlegającymi bezpośrednio centralnym władzom.

W XIX wieku, zwłaszcza po reformach pruskich (m.in. reformie administracyjnej z 1808 roku), rola sołtysa uległa przemianom. Wprowadzono instytucję urzędnika państwowego (Landrat) na poziomie powiatu, co zredukowało samodzielność sołtysów. Nadal byli oni odpowiedzialni za sprawy porządkowe i podatkowe, ale ich rola stała się bardziej podporządkowana centralnej administracji pruskiej. Pozycja wójtów w miastach uległa profesjonalizacji. Reformy administracyjne wprowadziły podział na rady miejskie i burmistrzów, z wyraźnym rozdziałem obowiązków.

Na początku XX wieku sołtys w Prusach pełnił głównie funkcje administracyjne i porządkowe, często będąc wybieranym przez lokalną społeczność. Reprezentował mieszkańców wsi przed władzami powiatowymi i centralnymi. Po pierwszej wojnie światowej i upadku monarchii, funkcja ta utraciła na znaczeniu, jednak nadal istniała w ramach administracji wiejskiej, szczególnie w obszarach rolniczych. Funkcja wójta/burmistrza w Prusach była ściśle związana z lokalnym samorządem. W Republice Weimarskiej i późniejszej III Rzeszy wójtowie byli często kontrolowani przez partie polityczne, szczególnie po przejęciu władzy przez nazistów w 1933 roku.

Po drugiej wojnie światowej po przejęciu terenów Dolnego Śląska przez Polskę, samorząd terytorialny został zorganizowany zgodnie z polskim prawem. Utworzono nowe struktury administracyjne, a dotychczasowa niemiecka administracja została zastąpiona polskimi urzędnikami. Początkowo władze lokalne na poziomie gminy miały ograniczoną autonomię, ponieważ władza centralna odgrywała

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

dominującą rolę w zarządzaniu krajem. Rady narodowe, które powstały w miejsce wcześniejszych organów samorządowych, pełniły funkcje wykonawcze i uchwałodawcze.

Gmina Radwanice została utworzona w 1945 r., powołanie pierwszego wójta, Henryka Haby miało miejsce 10.06.1945 r. Powołanie Rady Narodowej nastąpiło 05.10.1946 r. Siedzibą władz gminy w początkowym okresie był Jakubów (Dębina), którą w 1946 r. przeniesiono do Radwanic. Gmina zajmowała obszar 3749 ha. W jej skład wchodziło 14 wsi oraz 11 przysiółków i kolonii.

W 1950 roku wprowadzono reformę administracyjną, która zastąpiła istniejące gminy powiatami i gromadami. Gromady były mniejszymi jednostkami administracyjnymi, które miały zastąpić gminy w zarządzaniu lokalnymi sprawami. Na czele gromady stał przewodniczący Gromadzkiej Rady Narodowej, który odpowiadał przed radą za wykonywanie jej uchwał. W praktyce, jednak, nadal istniał silny nadzór centralny nad lokalnymi władzami.

W latach 1954-1972 część obszaru obecnej gminy Radwanice zajmowały gromady: Buczyna (wsie: Buczyna, Graniczna, Kłębanowice, Kuźnia Buczyńska, Nowy Dwór, Nowa Kuźnia, Sieroszowice, Strogoborzyce, Teodorów, Ułanów; ludność – 1414 osób), Radwanice (wsie: Borów, Dobromil, Drożów, Jakubów, Kastaniewo, Krajewo, Lipin, Łagoszów Wielki, Przesieczna, Radwanice, Pudło, Rzezibory; ludność – 1968 osób) oraz Kłobuczyn (wsie: Drożyna, Grabik, Kłobuczyn, Korytów, Śrem, Wierzchowice, Witanowice, ludność – 1404 osoby). W 1959 roku obszar zlikwidowanych gromad – Buczyny oraz Drożyny – został włączony do gromady Radwanice.

W 1972 roku ponownie wprowadzono jednostkę administracyjną gminy, która zastąpiła gromady. Samorządność była wówczas ograniczona przez centralne władze komunistyczne, a gminy były zarządzane przez wójta, który był mianowany, a nie wybierany, i odpowiadał przed lokalną Radą Narodową. Te rady miały niewielką autonomię, a ich działania były nadzorowane przez centralne władze partyjne i administracyjne.

Z dniem 01.01.1973 r. ponownie utworzono gminę Radwanice, wchodzącą w skład powiatu głogowskiego. Obejmowała 12 sołectw, a jej obszar wynosił 83,8 km² i liczył 4010 mieszkańców.

Transformacja ustrojowa po 1989 roku przyniosła fundamentalne zmiany w strukturze samorządu terytorialnego w Polsce. Wprowadzono reformy demokratyzujące ustrój samorządowy, co pozwoliło na większą autonomię i wybieralność władz lokalnych. W gminie Radwanice, podobnie jak w całej Polsce, powstała wyłaniana w demokratycznych wyborach rada gminy, a także wójt, który stał się organem wykonawczym gminy. Samorządy lokalne zyskały większą swobodę w zarządzaniu lokalnymi sprawami, co umożliwiło bardziej efektywne dostosowanie działań do potrzeb społeczności lokalnej.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

W Gminie Radwanice urząd wójta sprawowali: Ryszard Wypchło (1990-1998), Sabina Zawis (1998-2014) oraz Paweł Piwko (od 2014)²².

Obecnie w skład gminy Radwanice wchodzi 13 sołectw: Buczyna, Drożów, Drożyna, Jakubów, Kłębanowice, Lipin, Łagoszów Wielki, Nowy Dwór, Nowa Kuźnia, Przesieczna, Radwanice, Sieroszowice, Strogoborzyce oraz 4 przysiółki: Borów, Dobromil, Teodorów i Ułanów.

Gmina w latach 1945-1950 należała do woj. wrocławskiego (pow. głogowski), w latach 1950-1975 do woj. zielonogórskiego (pow. głogowski), w latach 1975-1998 do woj. legnickiego (pow. głogowski), a od 1999 r. do woj. dolnośląskiego (pow. polkowicki).

HERB GMINY RADWANICE²³

Nowy herb Gminy Radwanice obowiązuje od 10 kwietnia 2021 r. Został uchwalony Uchwałą Nr XXVI/183/21 Rady Gminy w Radwanicach z dnia 23 marca 2021 r.

Herb przedstawia w polu czerwonym buk srebrny z pięcioma korzeniami, czterema liśćmi, czterema owocami i dwoma widlasto rozchodzącymi się konarami, pomiędzy którymi znajduje się głowica pastorału złota.

Głowica pastorału symbolizuje biskupstwo wrocławskie, do którego należało aż sześć wsi dzisiejszej Gminy Radwanice na początku XIV wieku. Buk symbolizuje rezerwat Buczyna Jakubowska. Łączna liczba korzeni, liści i owoców drzewa odpowiada liczbie sołectw gminy Radwanice.

²² Za: Glogopedia – Encyklopedia Ziemi Głogowskiej;
http://www.glogow.pl/ezg/index.php/Gmina_Radwanice [dostęp 30.05.2024]

²³ Za: Portal Gminy Radwanice, <https://www.radwanice.pl/Gmina-Radwanice/O-gminie/Herb> [dostęp 20.05.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 1. Herb Gminy Radwanice obowiązujący od 2021 roku.

Źródło: Załącznik do uchwały nr XXVI/183/21 Rady Gminy w Radwanicach z dnia 23 marca 2021 r.

Rysunek 2. Flaga Gminy Radwanice.

Źródło: Załącznik do uchwały nr XXVI/183/21 Rady Gminy w Radwanicach z dnia 23 marca 2021 r.

Dominujące barwy herbu odpowiadają barwom herbu biskupstwa wrocławskiego. Głowica pastorału jest złota, czyli w barwie sobie właściwej. Istnieje także pewna ogólniejsza symbolika heraldyczna tynktur użytych w herbie. Złoto symbolizuje szlachetność, delikatność, życzliwość, otuchę, wzniosłość, srebro – czystość, prawdę, niewinność, czerwień – chwałę, odwagę, waleczność, ogień, czerń – skromność. Niezależnie od tego, znaczenie mają też konfiguracje barw: srebrna z czerwoną symbolizuje odwagę, złota z czerwoną symbolizuje wolność, stałość i niezależność.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to unikatowy obraz miejsca, będący połączeniem elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz mających miejsce na tym terenie mechanizmów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Jego istnienie warunkuje dziedzictwo materialne, wpływające na krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, oraz powiązane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i nieustająco powtarzane przez ludzi w korelacji z ich środowiskiem, historią i podejściem do przyrody.

Ochrona krajobrazu kulturowego jest ważnym czynnikiem formowania tożsamości kulturowej ludności, łączącym jednostkę z konkretnym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, wpływającej na świadomość historyczną i związaną z nią tradycję. Tworzenie się krajobrazu

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

kulturowego to wielowiekowy proces, w którym „głębość” intensyfikuje się najczęściej w momencie trwałego osiedlenia. Proces ten skutkuje gromadzeniem się i nakładaniem kolejnych warstw kulturowych i świadectw kolejnych epok historycznych.

Obszar gminy Radwanice położony jest na pograniczu Niziny Południowowielkopolskiej i Niziny Śląskiej oraz makroregionu Wału Trzebnickiego. Zasadniczymi jego elementami morfologicznymi są Wzgórza Dalkowskie i Równina Szprotawska. Większość terenu jest płaska bądź lekko falista, jedynie w północnej części występuje wypiętrzenie względem pozostałej części, a wysokość terenu sięga tu maksymalnie 215 m n.p.m. Sieć hydrograficzna wiąże się głównie z rzeką Szprotawa, tworzącą jednocześnie podstawową sieć terenu całej gminy.

Pod względem klimatycznym badany obszar należy do najcieplejszego w kraju, panuje na nim klimat stosunkowo łagodny. Cechuje się on łagodną zimą, wczesną wiosną, ciepłym latem oraz długą, ciepłą jesienią. Z tego powodu na tym terenie wystąpiły bardzo korzystne warunki dla gospodarki rolniczo-hodowlanej, a intensyfikacja rolnictwa oraz innych gałęzi gospodarki wytwórczej wpłynęła znacząco na obecny wygląd krajobrazu. Obecnie w strukturze gruntów obszaru gminy Radwanice dominują użytki rolne, w tym grunty orne. W większości są to dawne ekosystemy leśne przekształcone w obszary rolne. Obszar gminy należy obecnie do znacznie odlesionych, a pozostałe lub odtworzone tereny leśne tworzą tu wyspy, brak tu zwartych kompleksów. Współczesny obraz rozmieszczenia zbiorowisk leśnych, a przede wszystkim stosunek ilościowy powierzchni zajmowanej przez poszczególne jednostki fitosocjologiczne odbiega w znacznym stopniu od stosunków pierwotnych.

Naturalna roślinność terenu gminy w następstwie gospodarczej działalności człowieka uległa w znacznym stopniu przekształceniu. Wiązało się to z pozyskiwaniem coraz to nowych terenów pod uprawę roślin, wskutek tego w szybkim tempie malała lesistość obszaru. Aby pozyskać nowe, żyzne tereny pod uprawę na przestrzeni wieków intensywnie karczowano wielogatunkowe, lasy liściaste i mieszane. Aby zapobiec nadmiernemu wylesieniu na przełomie XVIII i XIX wieku wprowadzono tzw. racjonalną gospodarkę leśną. Polegała ona na wtórnym zalesianiu wykarczowanych terenów. Wykonywano je poprzez sadzenie w miejscu wyniszczonych lasów liściastych i mieszanych wyłącznie monokultur sosnowych i świerkowych, czyli gatunków o stosunkowo szybkim przyroście.

Dzisiejszy krajobraz kulturowy Gminy Radwanice stanowi dziedzictwo historii i kultury narodów polskiego i niemieckiego, a także przynależności do Korony Czeskiej. Losy historyczne i położenie sprawiły, że krzyżowały się tu wpływy wielu kultur. Równocześnie, ze względu na pomostowe położenie, obszar Dolnego Śląska silnie odzwierciedlał przepływ idei europejskich.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Na terenie gminy znajdują się zabytkowe założenia przestrzenne, kościoły, dwory i pałace, które obrazują jej średniowieczną i nowożytną historię, w tym wpływy zarówno katolickie, jak i protestanckie.

Na współczesny krajobraz kulturowy obszaru ogromny wpływ miały decyzje podjęte po II wojnie światowej. Obszar gminy Radwanice znalazł się na terenach włączonych do Polski na podstawie ustaleń pokoju poczdamskiego, nazywanych wówczas Ziemią Odzyskaną. Na skutek akcji przesiedleńczej powstał obszar o unikalnym w skali kraju postmigracyjnym charakterze. Jest to swoisty neoregion powstały na skutek zmian struktury narodowościowej, etnicznej i regionalnej, zderzenia różnych wzorów kulturowych, tradycji, postaw oraz dezintegrację i tworzenie nowych społeczności.

Współczesny krajobraz wzbogacony został też przez rozwój infrastruktury przemysłowej i mieszkaniowej, co związane jest z przemysłem wydobywczym miedzi.

UKŁADY RURALISTYCZNE, UKŁADY GRUNTÓW UPRAWNYCH

Od V w. na słabo wówczas zaludnione tereny zaczęła napływać ze wschodu ludność słowiańska, Ich osadnictwo wpasowało się w ramy zamieszkiwanych od starożytności terytoriów, a jego stabilizacja i zagęszczenie się przyniosły okrzepnięcie organizacji społecznych o charakterze terytorialnym. Od VIII w. dużą rolę w kształtowaniu się sieci osadniczej zaczęły odgrywać grody, wznoszone w miejscach z natury obronnych. Niewielkie, ale silnie umocnione, były wraz z osadami przygodowymi centralnymi punktami okręgów, liczących od kilku do kilkudziesięciu otwartych osad.

Za Henryka I Brodatego (1165-1238) zapoczątkowana została akcja kolonizacyjna skutkująca głębokimi przemianami gospodarczymi, społecznymi i kulturalnymi. Polityka ekonomiczna księcia spowodowała, że na słabo dotąd zaludnione tereny napływały rzesze osadników, głównie z Łużyc i Saksonii. Już w początkach XIII w. powstało wiele wsi, w tym te znajdujące się na terenie dzisiejszej Gminy Radwanice. Wcześniejszy podział administracyjny na kasztelanie ustąpił miejsca okręgom prawa miejskiego (weichbildy). Do końca XIV w. ukształtowała się sieć osadnicza, która w późniejszych czasach nie uległa już istotnym zmianom. Dotyczy to również sieci parafii.

Lokowaną wieś zasadzono zakładając na tzw. surowym korzeniu (od zera) lub na dawnej osadzie. Kolonizacja tego typu częściej obejmowała obszary bezleśne, już zagospodarowane lub opierała się na karczunkach. Kształty wsi uzależnione były od kształtu jakie wyznaczały granice pól uprawnych. Pierwszym i najbardziej rozpowszechnionym układem gruntów był układ niwowy związany z trójpółowym systemem uprawy. Grunty rolne były podzielone na trzy niwy: uprawy jare, ozime oraz ugór, a każdy gospodarz miał pole w obrębie każdej z niw. Taka wieś przybierała zazwyczaj układ ulicówki o zwartej zabudowie. Od drogi znajdowały się chałupy a od strony pól stodoły.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Kolejną znaczącą epoką w osadnictwie wsi był okres trwający od XV do XVIII, zwany okresem folwarczno-pańszczyźnianym. Zastosowanie nowych metod uprawy zapoczątkowało intensywny rozwój rolnictwa. Jednocześnie w związku z kryzysem gospodarki czynszowej ukształtował się nowy układ stosunków społecznych na wsi. Rycerstwo stawało się szlachtą ziemską. W miejsce dotychczasowego czynszu wprowadzano pańszczyznę chłopów. Jej udział stale rósł, a szlacheckie włości rozrastały się w wielkie gospodarstwa rolne. Ośrodkiem tego typu wsi był folwark, obok którego skupiały się gospodarstwa chłopów pańszczyźnianych. Często zdarzało się osadzenie folwarku na przedłużeniu osi wsi czy też z boku niwy domowej na łąkach lub polach chłopskich. Szlachta folwarczna zmierzała stopniowo do scalenia rozproszonych gruntów folwarcznych. Polegało to na scaleniu przez połączenie rozrzuconych pasów w jednolite bloki w obrębie poszczególnych niw. Dalszym etapem było zupełne oddzielenie gruntów folwarcznych od chłopskich. W takich wypadkach zagrody chłopskie pozostawały na swoich miejscach, a zmieniał się i zazwyczaj przy tej okazji zmniejszał, układ ich gruntów.

W XIX wieku miał miejsce proces uwłaszczenia chłopów. W modelu pruskim proces ten polegał na odgórnym, stopniowym uwłaszczeniu za odszkodowaniem w latach 1808–1872, z zapewnieniem przewagi ekonomicznej i politycznej ziemiaństwa, tak by nie zmienić rewolucyjnie podstaw gospodarki państwa. W praktyce tzw. „pruska droga do kapitalizmu”, uwłaszczała tylko zamożniejszych chłopów oraz wiązywała bezrolne warstwy ludności z folwarkiem. W wyniku uwłaszczenia nastąpiła całkowita zmiana układu pól we wszystkich wsiach, a ziemie folwarczne zostały oddzielone od chłopskiej. Części wsi zostały znacznie przebudowane, powstał również szereg nowych kolonii i folwarków jako odrębnych osiedli.

W drugiej połowie XIX w. postępowało uprzemysłowienie, a wraz z nim urbanizacja, prowincji. Sprzyjał temu szybki rozwój sieci kolejowej.

Po II wojnie światowej nastąpiła ostatnia duża zmiana podziałów gruntów, kształtująca ostateczny wygląd dzisiejszych miejscowości. W dekrete o osadnictwie na Ziemiach Odzyskanych z 1946 r.²⁴ ustanowiono, że obszar użytków rolnych w gospodarstwach rolnych mógł wynosić od 7 do 15 hektarów. W przypadku gospodarstw o charakterze hodowlanym maksymalny obszar wzrastał do 20 hektarów, natomiast dla gospodarstw ogrodniczych wynosił do 5 hektarów. Nabywcami gospodarstw (działek) mogli być obywatele polscy, którzy przybyli na obszar Ziemi Odzyskanych w ramach akcji osiedleńczej kierowanej przez władze państwowe.

Gmina Radwanice posiada miejscowości, które zachowały swój charakterystyczny układ przestrzenny, wraz z zabudowaniami rozmieszczonymi w czytelnym układzie historycznych podziałów

²⁴ Dekret z dnia 6 września 1946 r. o ustroju rolnym i osadnictwie na obszarze Ziemi Odzyskanych i byłego Wolnego Miasta Gdańska, Dz.U. 1946 nr 49 poz. 279

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

własnościowych i funkcjonalnych, odzwierciedlającym specyfikę i historię zarysowanych powyżej przemian. Historyczny układ ruralistyczny definiowany jest w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jako przestrzenne założenie wiejskie lub miejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg. Układy te stanowią zatem element składowy krajobrazu kulturowego²⁵.

L.p.	Miejscowość	Układ przestrzenny	Datowanie	Forma ochrony
1.	Buczyna	ulicówka	średniowiecze	-
2.	Jakubów	krzyżowy	średniowiecze	MPZP – Uchwała Nr XXXI/167/14 MPZP – Uchwała Nr XXII/60/08
3.	Lipin	ulicówka w kształcie L	średniowiecze	-
4.	Kłębanowice	ulicówka	średniowiecze	MPZP – Uchwała Nr XXXI/167/14 MPZP – Uchwała Nr XXII/60/08
5.	Łągoszów Wielki	okolnica, ulicówka	średniowiecze	MPZP – Uchwała Nr XXXI/167/14 MPZP – Uchwała Nr XXII/60/08 MPZP – Uchwała Nr XXX146/10
6.	Radwanice	wielodrożnica	średniowiecze	MPZP – Uchwała Nr XV/81/04 MPZP – Uchwała Nr XXII/60/08 MPZP – Uchwała Nr XXX146/10
7.	Sieroszowice	wydłużona owalnica	średniowiecze	MPZP – Uchwała Nr XVIII/84/12

Tabela 1. Historyczne układy na terenie Gminy Radwanice. Źródło: opracowanie własne

BUCZYNA

Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu miejscowości widoczne są relikty recepcji prawa niemieckiego i towarzyszącej mu regulacji wsi w formie w pełni czytelnego rozplanowania ulicówki. W centralnej części znajduje się kościół rzymskokatolicki pw. św. Bartłomieja, a w zachodniej części umiejscowiony jest dawny kościół ewangelicki, a obecnie cerkiew prawosławna p.w. św. Dymitra Sołuńskiego. W

²⁵ Por. Ochrona historycznych układów ruralistycznych (wiejskich) w opracowaniach planistycznych sporządzanych przez gminne jednostki samorządu terytorialnego; https://samorząd.nid.pl/baza_wiedzy/ochrona-historycznych-ukladow-ruralistycznych-wiejskich-w-opracowaniach-planistycznych-sporzadzanych-przez-gminne-jednostki-samorządu-terytorialnego/#1569409261357_up [dostęp 05.05.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

centrum wsi do dziś zachował się park będący pozostałością po nieistniejącym już założeniu pałacowo-parkowym.

Rysunek 3. Niemiecka mapa topograficzna Buczyny, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłością, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Zdjęcie 3. Układ ruralistyczny miejscowości Buczyzna. Zdj. własne, 2024

JAKUBÓW

Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu miejscowości widoczny jest układ krzyżowy. Zabudowa wsi jest w takim układzie umiejscowiona wzdłuż dwóch dróg przecinających się w centralnym punkcie wsi, tworząc skrzyżowanie.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 4. Niemiecka mapa topograficzna Jakubowa, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłości, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

W środkowej części wsi zachował się park oraz ruiny dworskie będące pozostałością po zespole pałacowo-parkowym.

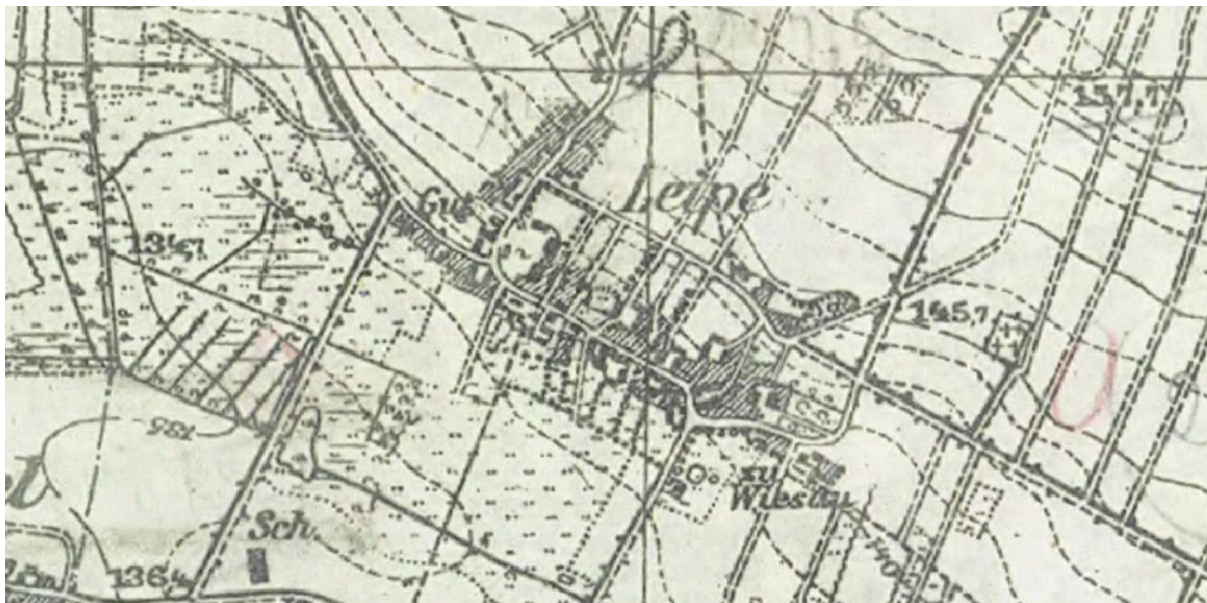
W północnej części wsi znajduje się sanktuarium św. Jakuba Apostoła. Znajduje się ono na trasie Dolnośląskiej Drogi św. Jakuba i jest pierwszym odtworzonym w Polsce fragmentem drogi św. Jakuba – europejskiej sieci szlaków pielgrzymich prowadzących do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela w Hiszpanii.

Zdjęcie 4. Układ ruralistyczny miejscowości Jakubów. Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

LIPIN

Rysunek 5. Niemiecka mapa topograficzna Lipina, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłością, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Zdjęcie 5. Układ ruralistyczny miejscowości Lipin. Zdj. własne, 2024

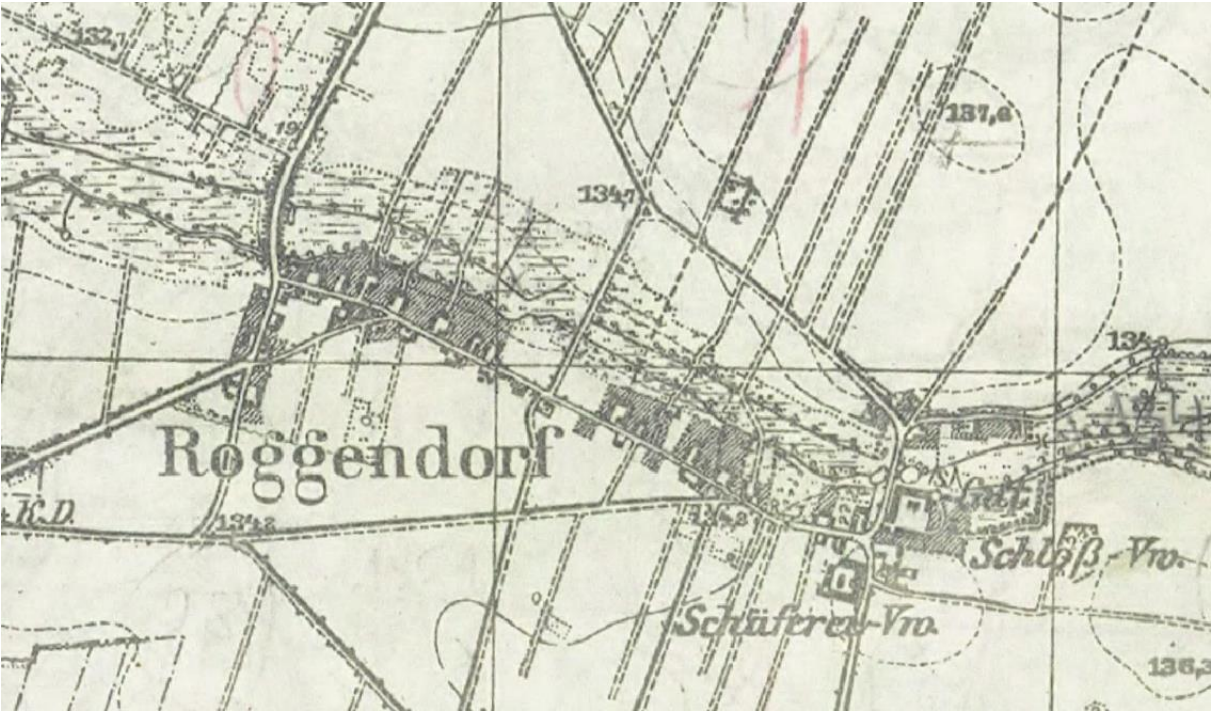
Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu miejscowości widoczne są relikty recepcji prawa niemieckiego i towarzyszącej mu regulacji wsi w formie czytelnego rozplanowania ulicówki układającego się w kształt litery L.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

KŁĘBANOWICE

Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu miejscowości widoczne są relikty recepcji prawa niemieckiego i towarzyszącej mu regulacji wsi w formie w pełni czytelnego rozplanowania ulicówki.

W wschodniej części zachował się park oraz pozostałości założenia pałacowego, obecnie pełniącego funkcję mieszkalną.

Rysunek 6. Niemiecka mapa topograficzna Kłębanowic, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłością, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Zdjęcie 6. Układ ruralistyczny miejscowości Kłębanowice. Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

ŁAGOSZÓW WIELKI

Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu widoczne jest pierwotnie założenie słowiańskie z zagrodami skupionymi wokół kościoła. Z tego rdzenia wieś rozwinęła się następnie jako ulicówka w obydwu kierunkach - wschodnim i zachodnim, jako założenie osadnicze z czasów kolonizacji na prawie niemieckim.

Na tzw. nawsiu (centralnym placu) dawnej okolicy znajduje się kościół rzymskokatolicki pw. św. Michała Archanioła. W centralnej części miejscowości zachowało się założenie pałacowo-folwarczne z parkiem podworskim.

Rysunek 7. Niemiecka mapa topograficzna Łagoszowa Wielkiego, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłością, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 7. Układ ruralistyczny miejscowości Łagoszów Wielki. Zdj. własne, 2024

RADWANICE

Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu miejscowości widoczne są relikty wielodrożnicy, jednej z wczesnych form słowiańskiej zabudowy wsi. Charakteryzuje ją zwarta, lecz bezładna zabudowa wzdłuż kilku krętych ulic. Widoczny jest wydłużony kształt wynikający z połączenia dwóch miejscowości.

W centralnej części dawnego Wiesau znajdują się kościół rzymskokatolicki p.w. Niepokalanego Serca NMP oraz pozostałości założenia pałacowego, z którego zachował się wyłącznie park.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 8. Niemiecka mapa topograficzna Radwanic, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłości, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Zdjęcie 8. Układ ruralistyczny miejscowości Radwanice. Zdj. własne, 2024

SIEROSZOWICE

Miejscowość posiada układ ruralistyczny o metryce średniowiecznej. W charakterystyce morfogenetycznej układu miejscowości widoczne jest pierwotnie założenie słowiańskie z zagrodami skupionymi wokół kościoła. Nawsie rozciąga się w kierunku wschodnim tworząc wydłużony kształt owalnicy. Na wschód od owalnicy, w centralnej części wsi, znajduje się dawne założenie dworsko-folwarczne z parkiem. Wschodnia część o układzie nieregularnym.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 9. Niemiecka mapa topograficzna Sieroszowic, tzw. Messtischblatt z 1893 r. Źródło: Instytut Historii PAN, Mapy z przeszłościq, <https://atlas.ihpan.edu.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Zdjęcie 9. Układ ruralistyczny miejscowości Sieroszowice. Zdj. własne, 2024

OBSZARY OBJĘTE OCHRONĄ PRZYRODY

Gmina położona jest na terenach Równiny Szprotawskiej i Wzgórz Dalkowskich. Równina Szprotawska to krajobraz rozległych łąk i pastwisk poprzecinany siecią drobnych cieków i rowów. Są to siedliska antropogeniczne, utworzone po wytrzebieciu lasów. Najbardziej wartościowy przyrodniczo jest fragment równiny na północ od Przemkowa. Wchodzi on w skład Przemkowskiego Parku Krajobrazowego. Utworzono tu rezerwat ornitologiczny „Stawy Przemkowskie” i użytek ekologiczny

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

„Przemkowskie Bagno”. W 2004 r. ustanowiono obszar Natura 2000, o pow. ponad 4,5 tys. ha, jako obszar specjalnej ochrony ptaków.

Wzgórza Dalkowskie to część tzw. Gór Kocich, są pozostałością działalności lodowca i stanowią ciąg wzniesień, których średnia wysokość sięga 197 m. Malowniczy krajobraz wzgórz tworzą liczne pagórki i grzbiety poprzecinane szerokimi dolinami. Na terenach wzgórz znajduje się utworzony w roku 2001 rezerwat przyrody Buczyzna Jakubowska. Rezerwat położony jest w północno-środkowej części Wzgórz Dalkowskich, w bezpośrednim sąsiedztwie wsi Jakubów.

ZIELEŃ KOMPONOWANA - PARKI

Istotnym elementem krajobrazu jest zieleń komponowana. W kontekście zabytków możemy podzielić roślinność na dwie zasadnicze grupy:

- zieleń, która sama w sobie ma wartość historyczną,
- zieleń, która stanowi tło dla historycznych przestrzeni.

Niezaprzeczalną wartością zieleni jest jej historyczne zakorzenienie oraz społeczne i kulturowe funkcjonowanie w przestrzeni. Parki, które wpisują się w krajobraz wsi, są ważną częścią wspólnego dziedzictwa.

W Gminie Radwanice znaleźć można liczne założenia o charakterze parku krajobrazowego, powstałe w XIX wieku przy zespołach dworskich. Są one przykładem zieleni, która stanowi tło dla historycznej przestrzeni. Reprezentują park w typie angielskim o swobodnym układzie dróg, kęp zadrzewień i krzewów, stawów, kanałów prześwitów i osi widokowych.

L.p.	Miejscowość	Rodzaj i forma stylowa	Czas powstania	Powierzchnia [ha]	Forma ochrony
1.	Buczyna	park dworski krajobrazowy	koniec XIX w.	4,6	rejestr zabytków nr A/2742/680/L
2.	Jakubów	park pałacowy krajobrazowy	poł. XIX w.	5,7	rejestr zabytków nr A/2915/665
3.	Kłębanowice	park dworski krajobrazowy	koniec XIX w.	1,5	rejestr zabytków nr A/3005/678/L;
4.	Radwanice	park dworski krajobrazowy	poł. XIX w.	8,0	rejestr zabytków nr A/3307/557/L;
5.	Sieroszowice	park pałacowy krajobrazowy	pocz. XIX w.	7,5	rejestr zabytków nr A/3353/679/L.

Tabela 2. Zabytkowe parki na terenie Gminy Radwanice. Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji archiwalnej z WUOZ w Legnicy

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 10. Park dworski krajobrazowy w Buczynie. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 11. Park pałacowy krajobrazowy w Jakubowie, fragment z ruinami dworskimi. Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 12. Park dworski krajobrazowy w Kłębanowicach. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 13. Park dworski krajobrazowy w Radwanicach. Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 14. Park dworski krajobrazowy w Sieroszowicach. Zdj. własne, 2024

Parki w sposób czytelny wyznaczają obszary dawnych założeń dworskich. Zachował się w nich starodrzew, jednak dawne układy i alejki uległy zatarciu na skutek braku doraźnej pielęgnacji oraz rozrostu samosiejek.

CMENTARZE

Cmentarze stanowią jeden z podstawowych elementów krajobrazu kulturowego. Są one materialnym łącznikiem między przeszłością a teraźniejszością, a emocjonalny stosunek społeczności lokalnych do konkretnych przestrzeni cmentarnych wynika z faktu, iż cmentarz jest zapisem nie tylko indywidualnych losów jednostek, ale również historii i kultury narodu. W ten sposób staje się jedną ze składowych kreowania tożsamości terytorialnej.

Stare cmentarze mają różny status formalny, znaczna ich część to obiekty nieczynne lub opuszczone, lecz nigdy formalnie niezamknięte, pozbawione historycznych opiekunów. Obecny stan opuszczenia wiąże się najczęściej z powojennymi procesami migracyjnymi.

Przyjmuje się dwie podstawowe grupy cmentarzy:

- wyznaniowe (rzymskokatolickie, greckokatolickie, protestanckie, prawosławne, staroobrzędowców, starokatolickie, żydowskie, muzułmańskie, karaïmskie),
- świeckie (komunalne, wojenne, wojskowe, szpitalne, epidemiczne, prywatne i rodowe).

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Na terenie Gminy Radwanice znajduje się kilkanaście cmentarzy, zarówno czynnych jak i nieczynnych, historycznych.

L.p.	Miejscowość	Grupa	Status użytkowania	Czas powstania	Forma ochrony
1.	Buczyna	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, dawniej też ewangelicki	czynny	XIV w.	rejestr zabytków nr A/1449/883/L
2.	Buczyna	cmentarz parafialny prawosławny, dawniej też ewangelicki	czynny	ok. 1910 r.	rejestr zabytków nr A/1451/873/L
3.	Jakubów	cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki	nieczynny	pocz. XIV w.	
4.	Lipin	teren pocmentarny, dawniej ewangelicki	nieczynny	ok 1910 r.	
5.	Łagoszów Wielki	cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki, dawniej też ewangelicki	czynny	pocz. XIV w.	rejestr zabytków nr A/2217/884/L
6.	Łagoszów Wielki	cmentarz parafialny prawosławny, dawniej ewangelicki	czynny częściowo	ok 1910 r.	
7.	Sieroszowice	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, dawniej też ewangelicki	czynny	ok. 1870 r.	rejestr zabytków nr A/2406/885/L
8.	Sieroszowice	cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki, dawniej też ewangelicki	nieczynny	XIV w.	

Tabela 3. Cmentarze na terenie Gminy Radwanice. Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji archiwalnej z WUOZ w Legnicy

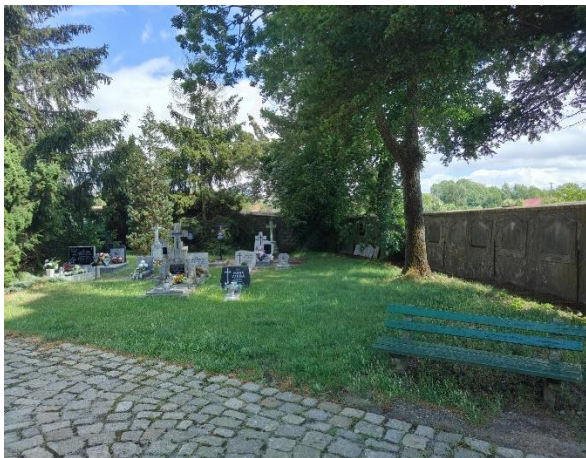
Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 15. Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, dawniej ewangelicki w Buczynie. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 16. Cmentarz parafialny prawosławny, dawniej ewangelicki w Buczynie. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 17. Cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki w Jakubowie. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 18. Teren pocmentarny, dawniej cmentarz ewangelicki w Lipinie. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 19. Cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki w Łagoszowie Wielkim. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 20. Cmentarz parafialny prawosławny, dawniej ewangelicki w Łagoszowie Wielkim. Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 21. Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, dawniej też ewangelicki w Sieroszowicach. Zdjęcie własne, 2024

Zdjęcie 22. Cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki, dawniej ewangelicki w Sieroszowicach. Zdjęcie własne, 2024

Cmentarze czynne z terenu gminy posiadają czytelny układ, nagrobki w większości znajdują się w stanie dobrym. Najstarsze groby wymagają działań zabezpieczających. Na cmentarzu przykościelnym w Jakubowie zabytkowe tablice nagrobne są zdemontowane i przeniesione pod ogrodzenie. Na cmentarzach prawosławnych w Buczynie i Łagoszowie Wielkim znajduje się część nieczynna, historyczna z nagrobkami gęsto porośniętymi bluszczem i samosiejkami; wymaga uporządkowania. Cmentarze historyczne porośnięte drzewami i krzewami, samosiejkami. Relikty nagrobków w stanie różnym, w większości wymagają uporządkowania, inwentaryzacji oraz prac zabezpieczających.

5.2.3 Zabytki nieruchome

Na terenie Gminy Radwanice występują liczne zabytki nieruchome o charakterze świeckim i sakralnym. Najbardziej liczną grupę obiektów stanowi zabudowa mieszkalno-gospodarcza. Odnaleźć tu można ślady zabudowy chłopskiej dawnych wsi kolonizacyjnych, głównie o charakterze mało- i średniorolnym, z dużymi zagrodami w obrębie wsi o metryce średniowiecznej. Zachowana do dziś zabudowa mieszkalna i gospodarsko-inwentarska wzniesiona została zasadniczo w okresie XIX w. - 1 ćw. XX w. Dominuje budownictwo murowane, gdzie można spotkać budynki o pierwotnej ceglanej, nieotynkowanej elewacji z zachowanym bogatym detalem architektonicznym. Wśród domów znaleźć można zarówno zabudowę szerokofrontową jak i umiejscowioną szczytowo do drogi.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 23. Dom nr 70 w Łagoszowie Wielkim z końca XIX z zachowaną bogatą dekoracją elewacji. Zdj. własne, 2024

Zdjęcie 24. Budynek gospodarczy przy ul. Przemysłowej w Radwanicach o nieotynkowanej elewacji z czerwonej cegły, 1887 r. Zdj. własne, 2024

Na terenie gminy zachowały się też założenia dworsko-folwarczne, nadal czytelne w układzie i bezpośrednio wpływające na kompozycję ruralistyczną poszczególnych wsi.

Historyczne założenia obejmowały dwór, folwark, park, aleje dojazdowe, stawy i ogrody. Dwór jako reprezentacyjna siedziba pełnił rolę mieszkalną dla właściciela ziemi. Folwark stanowił obszar gospodarczy z budynkami przeznaczonymi do prowadzenia działalności rolniczej, hodowlanej i przetwórczej. Znajdowały się tam również domy mieszkalne dla robotników gospodarskich i ich rodzin. Park dworski, otaczający dwór, był zaaranżowany estetycznie i pełnił funkcję rekreacyjną. Aleje dojazdowe, prowadzące do dworu, były szerokimi drogami często obsadzonymi drzewami, dodającymi uroku otoczeniu. Założenia te miały na celu stworzenie kompleksu harmonijnie łączącego aspekty reprezentacyjne, mieszkalne i gospodarcze, charakterystycznego dla kultury dworsko-folwarcznej panującej od XVII do początków XX wieku.

Na terenie gminy zachowały się:

POZOSTAŁOŚCI ZAŁOŻENIA PAŁACOWO-PARKOWEGO W BUCZYNI

Pałac nie zachował się do czasów współczesnych. Usytuowany był w centrum miejscowości pośrodku niewielkiego założenia parkowego i powstał najprawdopodobniej w pierwszej połowie XIX wieku. Był to budynek o prostej bryle, dwukondygnacyjny podpiwniczony, na rzucie prostokąta. Na podstawie historycznej ryciny można stwierdzić, że był otoczony fosą. Na przestrzeni lat był kilkakrotnie remontowany i przebudowywany. Po II wojnie światowej opuszczony pałac ulegał stopniowej degradacji. W latach 50. i 60. XX w. był sukcesywnie rozbierany. Park zachowany stanie dobrym o czytelnym układzie.

Park wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/2742/680/L.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 10. Pałac w Buczyńskim wg Friedricha Bernharda Wernhera "Topographia Seu Compendium Silesiae." Pars V, lata 1750-1780. Źródło: archiwa stowarzyszenia Wratislaviae Amici na portalu „Poloniae Amici www.polska-org.pl”

Rysunek 11. Pałac w Buczyńskim, lata 1910-1917. Źródło: pocztówka w archiwach stowarzyszenia Wratislaviae Amici na portalu „Poloniae Amici www.polska-org.pl”

POZOSTAŁOŚCI ZAŁOŻENIA PAŁACOWO-PARKOWEGO W JAKUBOWIE

Zdjęcie 25. Ruiny pałacu w Jakubowie. Zdj. własne, 2024

Ruiny pałacu w Jakubowie usytuowane są w południowej części miejscowości. Początki jego istnienia sięgają pierwszej połowy XVI wieku, stanowił on przykład wczesnorennesansowej siedziby rycerskiej, która na przestrzeni wieków uległa kilku przebudowom. Pałac spłonął w 1945 roku, a do dziś zachował

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

się jedynie jego trakt zachodni wraz ze ścianą zachodnią i fragmentami ściany północnej i południowej oraz dwie cylindryczne wieże. Park zachowany w stanie dobrym o czytelnym układzie.

Pałac i park wpisane są do rejestru zabytków pod nr A/2915/665.

ZAŁOŻENIE PAŁACOWO-PARKOWE W KŁĘBANOWICACH

Pałac w Kłębanowicach usytuowany jest w zachodniej części miejscowości, powstał prawdopodobnie w połowie XIX wieku. Tworzył założenie przestrzenne wraz z folwarkiem oraz ogrodem warzywnym i sadem. Jest to obiekt na planie prostokąta z wysokim przyziemem jednokondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym. Obecnie pełni funkcję mieszkalną. Artykulacja okien została zmieniona podczas współczesnych remontów, część otworów zablendowano. Na skutek wykonania termoizolacji zakryte zostały detale architektoniczne. Na wschód od pałacu znajdują się pozostałości parku dworskiego. Park jest zaniedbany, zarośnięty samosiejkami z nieczytelnym układem alejek.

Park wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/3005/678/L.

Zdjęcie 26. Pałac w Kłębanowicach. Zdj. własne, 2024

ZAŁOŻENIE DWORSKO-FOLWARCZNE W ŁAGOSZOWIE WIELKIM

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Założenie dworsko-folwarczne, w Łagoszowie Wielkim usytuowane jest we wschodniej części miejscowości i powstało prawdopodobnie w XIX wieku. Pałac założony został na rzucie prostokąta, jest dwukondygnacyjny podpiwniczony przekryty dachem naczółkowym. Obiekt obecnie pełni funkcję mieszkalną. Jego stan zachowania określić można jako dostateczny, widoczne są wtórne podziały lokatorskie. Dawne zabudowania folwarczne zostały zaadaptowane na budynki biurowo-warsztatowe prywatnego przedsiębiorstwa. Park dworski, zachowany w stanie dobrym starodrzew bez przerzedzeń, alejki nieczytelne.

Zdjęcie 27. Pałac w Łagoszowie Wielkim. Zdj. własne, 2024

DWÓR W PRZESIECZNEJ

Dwór w Przesiecznej usytuowany jest we wschodniej części miejscowości. Powstał w 1 poł. XIX wieku. Jest to obiekt o skromnej bryle, założony na rzucie prostokąta, parterowy, częściowo podpiwniczony. Stan zachowania niedostateczny, obiekt znacznie zdegradowany. Przy dworze znajdował się niewielki folwark, obecnie niezachowany.

Dwór wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/3286/705

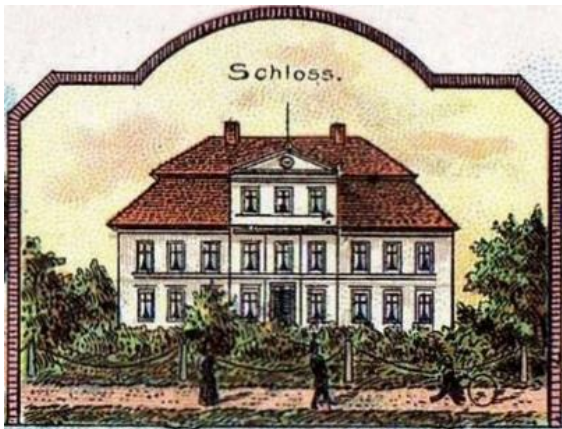
Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 28. Dwór w Przesiecznej. Zdj. własne, 2024

ZAŁOŻENIE PAŁACOWO-FOLWARCZNE W RADWANICACH

Pałac usytuowany był we wschodniej części dzisiejszych Radwanic, w historycznym Ransdorf. Powstał w 1. połowie XIX wieku. Obiekt nie zachował się do czasów współczesnych, obecnie w jego miejscu stoi współczesny parterowy budynek. Z całego zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego, zachował się sam folwark usytuowany na północ od pałacu oraz duży park otaczający pałac od wschodu i południa.

Rysunek 12. Pałac w Radwanicach, rok 1899. Źródło: pocztówka w archiwach stowarzyszenia Wratislaviae Amici na portalu „Poloniae Amici www.polska-org.pl”

Rysunek 13. Pałac w Radwanicach, rok 1921. Źródło: pocztówka w archiwach stowarzyszenia Wratislaviae Amici na portalu „Poloniae Amici www.polska-org.pl”

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Pałac w Radwanicach był budynkiem podpiwniczonym dwukondygnacyjnym, założonym na rzucie prostokąta, kryty dachem mansardowym. Dawne zabudowania folwarczne pełnią teraz funkcję mieszkalno-gospodarczą.

Park wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/3307/557/L.

ZAŁOŻENIE PAŁACOWO-PARKOWE W SIEROSZOWICACH

Pałac w Sieroszowicach powstał w roku 1798. Usytuowany jest w centrum miejscowości. Pałac założono na rzucie litery U z krótkimi skrzydłami od strony dawnego ogrodu. Jest to obiekt w całości podpiwniczony, dwukondygnacyjny przykryty dachem czterospadowym utrzymany w stylu klasycystycznym o rozbudowanej dekoracji architektonicznej. Po II wojnie światowej cały kompleks został przejęty przez PGR. Wokół zachowały się pozostałości parku dworskiego o znacznie przerzedzonym starodrzewie. Obecnie pałac znajduje się w rękach prywatnych, został poddany renowacji. W 2020 roku na skutek pożaru zniszczeniu uległ dach i poddasze obiektu.

Pałac i park wpisane są do rejestru zabytków pod nr A/3352/730/L oraz A/3353/679/L

Zdjęcie 29. Pałac w Sieroszowicach, Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Ważną grupą zabytków nieruchomych są świątynie wraz z otaczającą zabudową: plebaniami, dzwonnicy, ogrodzeniami, kaplicami oraz cmentarzami. Odgrywają one istotną rolę zarówno w wymiarze religijnym, społecznym, jak i kulturowym.

Na terenie Gminy Radwanice znajdują się następujące zespoły sakralne:

DAWNY KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, OBECNIE CERKIEW PRAWOSŁAWNA PW. ŚW. DYMITRA SOŁUŃSKIEGO W BUCZYNI

Jest to dawny neogotycki kościół poewangelicki pochodzący z XIX w. W 1948 roku został przemianowany na cerkiew prawosławną i oddany w użytkowanie prawosławnym przesiedleńcom z Łemkowszczyzny. Oficjalnie świątynię i plebanię przekazano wiernym wraz z placem przycerkiewnym, ziemią orną, a także cmentarzem. Nieco później przekazano także cmentarz w Łagoszowie Wielkim.

Jest to obiekt murowany z cegły w układzie centralnym symetrycznym na planie wydłużonego oktagonu z dostawioną od wschodu absydą. Bryła zwarta bezwieżowa, obiekt nie jest tynkowany. Kryty dachem wielopołaciowym.

W bezpośrednim pobliżu świątyni znajduje się wybudowana w latach 80. XX wieku dzwonnica.

Zdjęcie 30. Cerkiew prawosławną pw. Św. Dymittra Sołuńskiego w Buczyne, dawniej kościół ewangelicki. Zdj. własne, 2024

KOŚCIÓŁ FILIALNY RZYMSKO-KATOLICKI PW. ŚW. BARTŁOMIEJA W BUCZYNI

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Kościół zbudowany na przełomie XIV i XV wieku. W pierwszej połowie XVI wieku czasowo znajdował się w rękach ewangelików. Obecną formę zawdzięcza gruntownej przebudowie, która miała miejsce w drugiej połowie XVI wieku. Dobudowano wtedy wieżę, zakrystię, chór i kruchtę. Jest to kościół orientowany, murowany z kamienia i cegły, na rzucie prostokąta z prezbiterium zamkniętym prosto. Od zachodu znajduje się wieża na rzucie kwadratu, bryła kryta stromym dachem dwuspadowym. W bezpośrednim sąsiedztwie kościoła znajduje się cmentarz Oraz plebania.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/1448/50/298/L

Zdjęcie 31. Kościół rzymsko-katolicki pw. Św. Bartłomieja w Buczyne. Zdj. własne, 2024

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI PW. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA W JAKUBOWIE

Powstanie obecnej świątyni datowane jest na koniec XV lub początek XVI wieku. W drugiej połowie XVI wieku kościół tymczasowo należał do ewangelików. Świątynia została obrabowana przez Szwedów w czasie wojny trzydziestoletniej.

Jest to kamienny obiekt orientowany, założony na rzucie prostokąta, jednonawowy z prosto zakończonym prezbiterium. Kościół jest bezwieżowy.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zespół kościoła otoczony jest kamiennym murem, w który od strony południowej wbudowano ceglana neogotycką wieżę bramną z dzwonnicy. Na lewo od dzwonnicy również na linii muru znajduje się późnobarokowa kaplica grobowa Kreckwitzów, a w zachodniej części mułu umieszczono niewielką furtkę, prowadzącą do plebanii.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/1781/165.

Zdjęcie 32. Kościół rzymsko-katolicki pw. Św. Jakuba Apostoła w Jakubowie. Zdj. własne, 2024

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI PW. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA W ŁAGOSZOWIE WIELKIM

Kościół gotycki powstały na przełomie XV i XVI wieku. W pierwszej połowie XVI wieku czasowo znalazł się w rękach ewangelików. Jest to obiekt murowany z kamienia założony na planie prostokąta orientowany, jednonawowy z wieżą od zachodu, przykryty dachem dwuspadowym. Wokół kościoła znajduje się cmentarz, a całość ogrodzona jest zabytkowym murem. W bezpośrednim sąsiedztwie znajduje się plebania.

Poszczególne obiekty wchodzące w skład zespołu wpisane są do rejestru zabytków: kościół pod nr A/2214/177, plebania pod nr A/2216/699, cmentarz przykościelny nr A/2217/884/L.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 33. Kościół rzymsko-katolicki pw. Św. Michała Archanioła w Łagoszowie Wielkim. Zdj. własne, 2024

**KOŚCIÓŁ FILIALNY RZYMSKO-KATOLICKI PW. NIEPOKALANEGO SERCA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY
W RADWANICACH**

Kościół został zbudowany w 1878 roku w miejscu wcześniejszej drewnianej budowli. Świątynia pierwotnie należała do ewangelików. Jest to obiekt murowany, salowy na rzucie prostokąta ze strzelistą wieżą od strony zachodniej, przykryty dachem dwuspadowym.

Kościół jest wpisany do rejestru zabytków pod nr A/2360/707.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 34. Kościół rzymsko-katolicki pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Radwanicach. Zdj. własne, 2024

KOŚCIÓŁ FILIALNY RZYMSKO-KATOLICKI PW. ŚW. PIOTRA I PAWŁA W SIEROSZOWICACH

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z tysiąc. Trzysta pięćdziesiątego roku. W drugiej połowie szesnastego wieku kościół czasowo znajdował się w rękach ewangelików. W tym czasie otrzymał on swoją ostateczną formę. Jest to obiekt murowany, kamienno-ceglany otynkowany, na rzucie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, orientowany, jednonawowy od zachodu znajduje się wieża, a od strony północnej dobudowano zakrystię. Bryła kościoła przykryta stromym dachem dwuspadowym. Przy kościele znajduje się cmentarz

Kościół jest wpisany do rejestru zabytków pod nr A/2405/51 z 21.02.1955, cmentarz przykościelny pod nr A/2406/885/L.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 35. Kościół rzymsko-katolicki pw. Św. Piotra i Pawła w Sieroszowicach. Zdj. własne, 2024

Na uwagę zasługują również inne zachowane zabytkowe budynki, charakterystyczne dla krajobrazu dawnej wsi i bezpośrednio związane z jej losami.

Będą to m.in. dawne karczmy, które służyły jako miejsce odpoczynku dla podróżnych, oferując nocleg oraz wyżywienie. Pełniły również funkcję lokalnego centrum społecznego, gdzie mieszkańcy wsi spotykali się, wymieniali informacje i załatwiali interesy. Były także punktem handlowym, gdzie można było kupić podstawowe produkty i napitki. W Gminie Radwanice zachowały się dwa budynki pełniące niegdyś tę funkcję.

Ważnym obiektem jest też budynek dawnej szkoły powszechnej w Łagoszowie Wielkim. Jest on ważnym świadkiem historii laicyzacji szkolnictwa związanej z wprowadzeniem powszechnej szkoły ludowej (niem. *Allgemeine Volksschule*). Państwo pruskie jako pierwsze na świecie wprowadziło w XVIII wieku funkcjonujący system obowiązku szkolnego.

Istotnym obiektem jest również dawna barokowa pastorówka znajdująca się w Jakubowie. Jest ona pozostałością po dawnej parafii ewangelickiej.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

KARCZMA W BUCZYNI

Budynek powstał w XIX wieku. Jest to parterowy obiekt murowany na rzucie wydłużonego prostokąta z niewielkim poszerzeniem od strony półn-wsch. Przykryty dachem dwuspadowym z zakończeniem naczółkiem od strony szerszej. Znajduje się w centralnej części wsi, w pobliżu kościoła, szerokofrontowy. Obecnie pełni funkcję mieszkalną.

Zdjęcie 36. Dawna karczma w Buczyne, ob. budynek mieszkalny. Zdj. własne, 2024

KARCZMA W PRZESIECZNEJ

Budynek powstał w XVIII wieku. Jest to obiekt parterowy, murowany na rzucie prostokąta, ustawiony kalenicowo w kierunku drogi. Przykryty dachem dwuspadowym. Obecnie pełni funkcję mieszkalną. Wpisany jest o do rejestru zabytków pod nr A/3287/706.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 37. Dawna karczma w Przesiecznej, ob. budynek mieszkalny. Zdj. własne, 2024

SZKOŁA W ŁAGOSZOWIE WIELKIM

Zdjęcie 38. Dawna szkoła w Łagoszowie Wielkim, ob. budynek mieszkalny. Zdj. własne, 2024

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Budynki szkolny z końca XIX wieku. Zbudowany według typowego projektu: parterowy, na rzucie wydłużonego prostokąta, z czerwonej cegły, nietynkowany, kryte wysokim dachem dwuspadowym, naczółkowym pod dachówką.

PASTORÓWKA W JAKUBOWIE

Powstała w XVIII wieku. Dawniej w jej pobliżu umiejscowiony był nieistniejący już kościół ewangelicki. Jest to dwukondygnacyjny murowany budynek na rzucie prostokąta kryty dachem w typie mansardowo-naczółkowym, czterosпадowym z łamaniem połaci głównych. Po zlikwidowaniu parafii ewangelickiej budynek zaadaptowano na szkołę. Obecnie obiekt pełni funkcję mieszkalną.

Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/2916/166/316/L.

Zdjęcie 39. Pastorówka w Jakubowie ob. budynek mieszkalny. Zdj. własne, 2024

Stan zachowania większości obiektów można określić jako dobry, bądź dostateczny.

Budynki mieszkalne i gospodarcze w dużej mierze zachowały historyczną formę oraz detal architektoniczny. Głównym problemem zaburzającym odbiór jest wtórna, niestylizowana i niejednorodna stolarka otworowa oraz często zły stan zachowania wypraw elewacyjnych. W wielu budynkach gospodarczych zauważyć można znaczny stopień zużycia pokrycia dachowego z dachówek. Zachowane rezydencje dworskie w Kłębanowicach oraz Sieroszowicach zostały zaadaptowane na cele mieszkalne. Dawny pałac w Jakubowie znajduje się w stanie trwałej ruiny. W stanie przedawaryjnym, wymagającym natychmiastowej interwencji, jest pałac w Sieroszowicach, w którym zniszczeniu uległa konstrukcja i pokrycie dachowe. W pałacu w Kłębanowicach widać wyraźne wtórne podziały lokatorskie części budynku charakteryzują się zróżnicowaniem wykończenia elewacji oraz stanu stolarki otworowej. W obiekcie dokonano licznych ingerencji, zmieniono układ otworów, częściowo usunięto

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

detal architektoniczny. Należy podjąć działania zmierzające do ujednolicenia wyglądu elewacji i przywrócenia detalu oraz otworowania.

Budynki pofołwarskie obecnie pełnią różne funkcje gospodarczo-magazynowo-warsztatowe. W większości znajdują się w dobrym stanie zachowania, jednak wykazują znaczny stopień przebudowy. Układy przestrzenne pozostają czytelne.

Uporządkowania wymagają parki podworskie, na których rozrosły się samosiejki, a układy alejek zostały zatarte. Park w Sieroszowicach wymaga zagęszczenia drzewostanu.

Kościoty parafialne wraz z przynależnymi do zespołów obiektami znajdują się w dobrym stanie zachowania.

Uporządkowania oraz inwentaryzacji wymagają historyczne cmentarze wyznaniowe.

Gmina podejmuje aktywne działania mające na celu renowację obiektów znajdujących się pod jej opieką.

5.2.4 Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest m.in. do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Do najcenniejszych zabytków ruchomych należą obiekty stanowiące wyposażenie kościołów znajdujących się na terenie Gminy. Do rejestru zabytków ruchomych wpisane zostały:

I.p.	Miejscowość	Zabytek	Datowanie	Rejestr zabytków	Właściciel
1.	Buczyna	wystrój kościoła filialnego w Buczynie	renesans, barok, klasycyzm	1075/141 z dn. 26.08.1974	parafia rzymskokatolicka w Łagoszowie Wielkim
2.	Jakubów	wystrój architektoniczny i wyposażenie wnętrza kościoła w Jakubowie	gotyk, renesans, barok, klasycyzm	1072/2/70 z dn. 29.06.1970	parafia rzymskokatolicka w Jakubowie
3.	Jakubów	wyposażenie wnętrza kościoła pw. Św. Jakuba w Jakubowie	gotyk, historyzm	1073/432/L/83/1-18 z dn. 01.03.1983	parafia rzymskokatolicka w Jakubowie
4.	Łagoszów Wielki	wyposażenie wnętrza kościoła parafialnego w Łagoszowie Wielkim	renesans, barok, rokoko	1071/31/B/72 z dn. 11.05.1972	parafia rzymskokatolicka w Łagoszowie Wielkim
	Sieroszowice	wystrój i wyposażenie wnętrza kościoła filialnego w Sieroszowicach	późny renesans, barok, klasycyzm	1074/32/B/72 z dn. 11.05.1972	parafia rzymskokatolicka w Łagoszowie Wielkim

Tabela 4. Zabytki ruchome z terenu Gminy Radwanice wpisane do rejestru zabytków. Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji archiwalnej z WUOZ w Legnicy

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Program AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski), wdrażany w Polsce od lat 70 XX- wieku, dzieli teren całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Ma on na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie zlokalizowane stanowiska powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

i weryfikacji badań wcześniejszych. Baza stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych:

- kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach,
- badań powierzchniowych.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżniamy ich różne rodzaje: grodziska - pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, miast itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne - zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano - ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp.

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej. Zgodnie z art 6 pkt 3 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Zasięg stanowisk na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami.

Na terenie Gminy Radwanice zlokalizowane są 64 stanowiska archeologiczne, w tym jedno wpisane do rejestru zabytków archeologicznych.

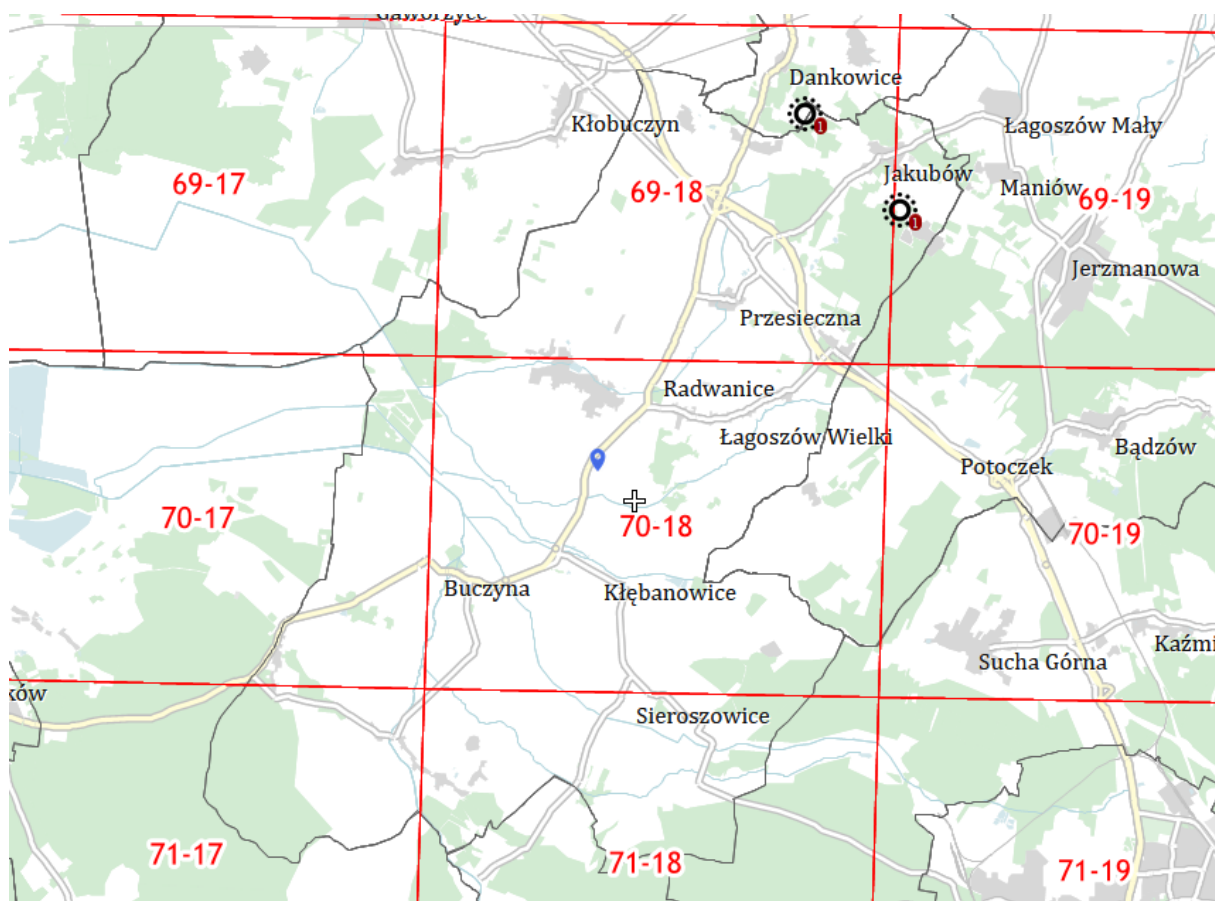
Gmina Radwanice znajduje się na poniższych siedmiu obszarach Archeologicznego Zdjęcia Polski:

69-17; 69-18; 69-19

70-17; 70-18;

71-17; 71-18

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 14. Obszary AZP na terenie Gminy Radwanice (źródło: Portal mapowy NID <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>)

Badania terenowe wskazanych obszarów AZP przeprowadzone zostały w latach 1985 przez zespoły badawcze w składzie: K. Bykowski, W. Duda, L. Kamiński

OBSZAR AZP 69-17

Na wskazanym obszarze nie ma stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Radwanice

OBSZAR AZP 69-18

Obszar leży na pograniczu dwóch mezoregionów: Równiny Szprotawskiej i Wzgórz Dalkowskich. Jest płaską doliną zajęta przez łąki i pola uprawne leżące na madowych rzecznych. $\frac{3}{4}$ obszaru jest wysoczyzną o średniej wysokości 155 m n.p.m. pokrytą niezbyt urodzajną glebą o piaszczysto-gliniastym podłożu. Na terenie brak większych zespołów leśnych. Poza doliną nie ma na wysoczyźnie bogatej sieci wodnej, a spływające ze Wzgórz Dalkowskich ciek wodne kierują się w stronę południową i zachodnią. Wszystkie odkryte bądź zweryfikowane stanowiska usytuowane są na krawędziach bądź w stokach

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

dolin cieków wodnych. Chronologicznie reprezentują przedział czasowy od epoki kamienia podczas nowożytnie.

Na tym obszarze znajduje się 13 stanowisk leżących na terenie Gminy Radwanice.

OBSZAR AZP 69-19

Obszar jest częścią Wzgórz Dalkowskich, o średniej wysokości 200 m n.p.m., pokryty niezbyt urodzajnymi glebami piaszczystymi. Sieć hydrograficzna nie jest gęsta, a większe zwarte kompleksy leśne występują w południowej części obszaru. Prawie wszystkie stanowiska archeologiczne usytuowane są na krawędziach bądź w stokach dolin cieków wodnych. Stanowiska reprezentują przedział czasowy od epoki kamienia po czasy nowożytnie.

Na tym obszarze znajdują się 3 stanowiska leżące na terenie Gminy Radwanice, w tym jedno wpisane do rejestry zabytków. Jest średniowieczne grodzisko znajdujące się w obrębie mezoregionu Wzgórz Dalkowskich, na terenie rezerwatu przyrody „Buczyna Jakubowska”. Zostało założone na planie owalnym, z widocznymi pozostałościami stożkowatego nasypu oraz zabudowy drewnianej. Obiekt badano od XIX wieku, a w trakcie prac odkrywano m.in. fragmenty ceramiki i żelazne groty strzał. W 2001 r. przeprowadzono prospekcję terenową, która potwierdziła wcześniejsze znaleziska.

OBSZAR AZP 70-17

Obszar w części północnej należy do Równiny Szprotawskiej, która na tym obszarze jest płaską doliną z głównym ciekim, którym jest dopływ Bobrów. Dolina jest podmokła, ale dobrze skanalizowana. Teren pozbawiony jest większych kompleksów leśnych, jedynie w południowo-wschodniej części obszaru znajduje się zwarty las wchodzący w skład Borów Dolnośląskich. Prawie wszystkie stanowiska położone są na krawędziach dolin cieków wodnych. Chronologicznie stanowiska reprezentują przedział czasowy od epoki kamienia do czasów nowożytnych.

Na tym obszarze znajduje się 1 stanowisko leżące na terenie Gminy Radwanice.

OBSZAR AZP 70-18

Badany obszar jest częścią mezoregionu, jakim jest Równina Szprotawska, będąca płaską doliną o średniej wysokości 135 m n.p.m. Dolina jest pokryta licznymi łąkami i polami uprawnymi utworzonymi na madowych rzecznych. Sieć wodna jest tutaj bardzo bogata z głównym ciekim Szprotawą, który płynąc z południa skręca na zachód i tworzy zlewnie dla innych. Brak jest na tym obszarze większych

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

kompleksów leśnych. Stanowiska archeologiczne usytuowane są na płaskich terasach cieków wodnych. Chronologicznie reprezentują one przedział czasowy od epoki kamienia po średniowiecze. Na tym obszarze znajdują się 43 stanowiska leżące na terenie Gminy Radwanice.

OBSZAR AZP 71-17

Na wskazanym obszarze nie ma stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Radwanice.

OBSZAR AZP 71-18

Badany obszar wchodzi w skład Równiny Szprotawskiej, przez którą przepływa z północy na południe rzeka Szprotawa. Dolina rzeki pokryta jest łąkami, częściowo zabagnionymi. Gleby w większości piaszczyste, w jednej czwartej pokryte są lasami z przewagą sosny. Stanowiska reprezentują przedział czasowy od epoki kamienia po epokę żelaza.

Na tym obszarze znajdują się 4 stanowiska leżące na terenie Gminy Radwanice

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest najmniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych w obrębie stanowisk najczęściej jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowych badań naukowych czy badań ratowniczych przy realizacji inwestycji.

Na terenie stanowisk archeologicznych objętych ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków wyklucza się wszelką działalność inwestycyjną, a prace porządkowe w ich obrębie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.2.6 Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, choć trudne do zdefiniowania, jest niezmiennie istotne w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Przetrwanie dziedzictwa niematerialnego w jego wielkim bogactwie jest warunkiem utrzymania różnorodności kulturowej w obliczu postępującej globalizacji. Wzajemne zrozumienie niematerialnego dziedzictwa kulturowego różnych społeczności pomaga w prowadzeniu międzykulturowego dialogu i zachęca do wzajemnego poszanowania innych sposobów życia²⁶. Ta wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego

²⁶ Niematerialne dziedzictwo kulturowe, Narodowy Instytut Dziedzictwa;
https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/ [dostęp 20.06.2023]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

dostrzeżona została przez UNESCO, które w 2003 r. uchwaliło Konwencję w sprawie ochrony tego dziedzictwa, opracowując jednocześnie jego definicję, która brzmi:

Niematerialne dziedzictwo kulturowe oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.²⁷

Zdefiniowanie dziedzictwa niematerialnego dedykowanego danemu obszarowi jest zadaniem trudnym, wymagającym wręcz osobnej monografii. Często drobne z perspektywy całości aspekty powodują zupełną zmianę punktu widzenia i rozumienia danego zjawiska.

Ziemie Zachodnie to obszar o unikalnym w skali kraju postmigracyjnym charakterze, który w wielu aspektach nadal pozostaje obszarem nienależycie rozpoznanym pod względem kulturowym. Jest to region o przerwanej ciągłości osadniczej, który nie sprzyja poszukiwaniom „tradycyjnych tradycji”, wyrastających z charakteru i funkcjonowania kultury ludowej w XIX i pierwszej połowie XX wieku, właściwych kulturze długiego trwania, które możemy zaobserwować choćby na Kaszubach, Podlasiu czy Lubelszczyźnie. Tzw. neoregiony, czyli obszary, gdzie doszło do wielkich migracji ludności w wyniku II wojny światowej charakteryzuje oddzielenie dziedzictwa niematerialnego od dziedzictwa materialnego, powstałe na skutek zmian struktury narodowościowej, etnicznej i regionalnej, zderzenia różnych wzorów kulturowych, tradycji, postaw oraz dezintegrację i tworzenie nowych społeczności.

Od 2011 roku, po ratyfikacji przez Polskę Konwencji UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, pojawiła się debata dotycząca tego, że zapisy Konwencji w pewnym zakresie nie przystają do realiów obszarów, które zostały przyłączone do Polski po II wojnie światowej, a stanowią obecnie ok. 33% powierzchni kraju. Kwestionowany został zapis dotyczący międzypokoleniowego przekazu kulturowego wskazanego jako nadrzędny czynnik definiujący niematerialne dziedzictwo kulturowe. Definicja ta zawiera element wykluczający dziedzictwo społeczności postmigracyjnych, które obecnie

²⁷ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r;
https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz._niemater_2003.pdf [dostęp 10.10.2022]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

zamieszkują Ziemie Zachodnie i Północne. Po zakończeniu II wojny światowej na te tereny przybyli nowi osadnicy m.in. z Kresów Wschodnich, regionów centralnych i południowo-wschodnich Polski, Ukraińcy przesiedleni w ramach akcji „Wisła”, a także zesłańcy powracający z głębi ZSRR czy reemigranci i robotnicy przymusowi z Niemiec. W tym samym czasie miał miejsce proces wysiedlania z tych terenów ludności rodzimej, głównie pochodzenia niemieckiego, która była depozytariuszami miejscowych tradycji ujawniających się w wymiarze etnicznym i narodowym, wyznaniowym, a także lokalnym czy regionalnym. Ludność napływowa natomiast przywiozła zupełnie inne dziedzictwo niematerialne, funkcjonujące dotychczas w całkiem innych realiach społecznych, kulturowych i środowiskowych. Na skutek migracji zostało ono umiejscowione w zupełnie w obcym i niezrozumiałym krajobrazie kulturowym. Dziedzictwo niematerialne na skutek dwustronnego rozbicia grup i wspólnot tradycyjnych: ludności wysiedlanej oraz masowo migrującej na nowe tereny, nabrało na tych terenach unikatowego charakteru.

Współcześnie owo dziedzictwo jest jednym z najważniejszych czynników kształtujących nowe tożsamości mieszkańców i pozwalających na wytworzenie wspólnotowości w neoregionach. Społeczności regionalne podejmują się rekonstrukcji czy odtwarzania tradycji dawnych, charakterystycznych dla tych ziem przed 1945 r., tworzą tradycje nowe – wynalezione po 1945 r. – lub kreują takie, które są pewnego rodzaju kompilacją starych i nowych tradycji (na zasadzie negocjacji kulturowej).

GWARA JĘZYKOWA - NOWE DIALEKTY MIESZANE²⁸

Nowe dialekty mieszane to termin stosowany na określenie odmian języka polskiego używanej na ziemiach zachodnich i północnych, uformowanych w wyniku wymieszania się dialektów przyniesionych przez osadników polskich na Ziemię Odzyskaną po roku 1945.

²⁸ Za: A. Basara, Zduńska Helena, Z zagadnień integracji językowej na Ziemiach Zachodnich, „Prace Filologiczne” 1969, XIX, s. 245-262; W. Paryl, Oddziaływanie języka literackiego na niektóre dialekty Ziemi Zachodnich, „Studia Linguistica” IV, Wrocław 1978, s. 71-82; A. Zdaniukiewicz, Procesy integracji językowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych w świetle analizy ilościowej, „Prace Filologiczne XXIII, 1973, s. 281-288

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Rysunek 15. mapa przedstawiająca dialekty polskie,
Źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11836448>,
Autor: Aotearoa - Praca własna, CC BY-SA 3.0

Nowych dialektów mieszanych nie należy utożsamiać z pojęciem gwary mieszanej, czyli nowej jakości powstałej ze zmieszania się kilku różnych gwar. Z powodu odmienności językowej, jaka występowała pomiędzy ludnością nowych terenów Polski, często uniemożliwiającej swobodną komunikację, język ogólnopolski (zwany również literackim) stosunkowo szybko zastępował gwary regionalne. W rezultacie na terenach tych występuje obecnie właściwie tylko język literacki z niewielkimi naleciałościami regionalnymi, o charakterystyce zależnej od pierwotnej gwary przeniesionej przez nowe grupy ludności.

Sytuacja językowa na ziemiach zachodnich kształtowała się nieco odmiennie w różnych rejonach, a nieraz i pojedynczych miejscowościach, w zależności od ich zróżnicowania regionalno-narodowościowego.

W rezultacie ruchów migracyjnych na tych terenach od 1945 roku funkcjonowały:

- polskie gwary ludności miejscowej (autochtonicznej), które jednak przetrwały tylko na części tych terenów,
- język niemiecki w różnych odmianach miejscowej ludności niemieckiej, która pozostała w Polsce,
- polskie gwary ludowe z obszaru Polski etnicznej),

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- polszczyzna kresowa w różnych wariantach, w tym: polszczyzna północnokresowa (z terenu dzisiejszej Litwy i Białorusi), polszczyzna południowokresowa (z terenu dzisiejszej Ukrainy, Rumunii – z części tzw. Bukowiny),
- gwary innojęzyczne przesiedlonych tu przymusowo Ukraińców i Łemków,
- ewentualnie języki innych mniejszości narodowych (np. Romów, Greków osiedlonych na Dolnym Śląsku).

TRADYCJE USTNE - LEGENDY, BAŚNIE I MITY

Są one różnymi formami narracji ludowej przekazywane ustnie stanowią ważny element dziedzictwa, kształtując wyobraźnię i tożsamość kulturową.

Legends to opowieści o postaciach lub wydarzeniach, które przekazywane są jako prawdziwe, choć ich autentyczność często pozostaje w sferze wierzeń i mitów. W legendach często pojawiają się postacie bohaterów lub świętych, a narracja jest przekazywana w kontekście historycznym.

Baśnie to opowieści, które często zawierają elementy magiczne, fantastyczne i nadprzyrodzone. Charakteryzują się często motywem walki dobra ze złem, spełnianiem marzeń oraz interakcjami z postaciami nadprzyrodzonymi, takimi jak czarownice czy wróżki.

Mity to opowieści, które przekazują fundamentalne prawdy, objaśniając w ten sposób tajemnice wszechświata, pochodzenie świata, ludzi czy zjawiska naturalne. w mitach często pojawiają się bóstwa, bohaterowie mitologiczni oraz symboliczne przedstawienia.

Za przykłady z terenu Gminy Radwanice mogą posłużyć:

- opowieść „O skórzanym ludku znad Szprotawy” – związana z tradycją pozyskiwania torfu w okolicach Buczyny, który wydobyty i wysuszony, służył jako materiał opałow;
- opowieść „O dwóch kamieniach pokutnych koło Kłębanowic” - upamiętniających śmiertelną kłótnię pasterzy i symbolizujących winę i niewinność poprzez różne stopnie ich zanurzenia w ziemi;
- opowieść o „Upiorze z Radwanic” - o okrutnym dziedzicu Noacku, który po śmierci nawiedzał swój pałac i owczarnię.

WYDARZENIA KULTURALNE I RELIGIJNE

Wydarzenia kulturalne, takie jak festiwale, koncerty czy ceremonie oraz obrzędy, ceremonie i praktyki religijne są platformą do ożywiania dziedzictwa niematerialnego i integrowania społeczności.

Do najważniejszych wydarzeń z terenu gminy należą:

- Gminne święto plonów tzw. dożynki gminne,
- Obchody Bożego Narodzenia z jarmarkiem,
- Obchody Wielkiej Nocy z jarmarkiem,

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- Obchody Narodowego Święta Niepodległości.

Zdjęcie 40. Tradycyjne Witacze Dożynkowe - jedne z najpopularniejszych ozdób, które przygotowuje się podczas święta plonów. Źródło: Radwanice Szczęśliwa Gmina, Storna Gminy na portalu Facebook

DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUCJI SAMORZĄDOWYCH, STOWARZYSZEŃ, INNYCH GRUP FORMALNYCH I NIEFORMALNYCH

Dom Kultury w Radwanicach (do 31 marca 2023 r. Gminny Ośrodek Kultury w Radwanicach) powstał w 2010 r. i jest obecnie jedną z najprężniej działających instytucji w gminie. Dom Kultury jest instytucją szeroko współpracującą ze społecznością lokalną. Tworzy miejsce spotkań mieszkańców na potrzeby: edukacji, animacji kulturalnej, aktywizacji społecznej, realizacji zainteresowań, pasji i potrzeb. Współpracuje ze świetlicami wiejskimi oraz stowarzyszeniami, grupami nieformalnymi, osobami indywidualnymi.

Gminna Biblioteka Publiczna została założona w 1949 roku. Pełni kluczową rolę w promocji czytelnictwa i edukacji kulturalnej w społeczności lokalnej, jest archiwum lokalnej historii, gromadzi dokumenty związane z miejscowym dziedzictwem kulturowym. Biblioteka poza rozpowszechnianiem książki i czytelnictwa, udzielaniem informacji, ściśle współpracuje z instytucjami działającymi na terenie gminy, organizuje różne wydarzenia kulturalne na rzecz społeczności gminy. Na terenie Gminy Radwanice działają:

- Gminna Biblioteka Publiczna,
- Punkt biblioteczny w Sieroszowicach.

Szkoły podstawowe i przedszkola pełnią kluczowe funkcje kulturalne, będąc integralną częścią życia społeczności lokalnej. Organizują przedstawienia, akademie i festiwale, umożliwiając uczniom rozwijanie umiejętności artystycznych i kulturalnych. Wspierają lokalne tradycje poprzez uczestnictwo

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

w świętach i obchodach związanych z dziedzictwem kulturowym regionu. Przez organizację konkursów, wystaw i prezentacji artystycznych angażują uczniów w działalność kulturalną. Współpracują z lokalnymi instytucjami kultury, bibliotekami i muzeami, ułatwiając uczniom dostęp do zasobów kulturalnych. Kształtują świadomość kulturową uczniów, ucząc szacunku dla różnorodności i dziedzictwa kulturowego. Organizują zajęcia poświęcone lokalnej historii, folklorowi i tradycjom, rozbudzając zainteresowanie miejscową kulturą. Poprzez działania artystyczne, muzyczne i teatralne, szkoły na wsi promują rozwój wyobraźni i kreatywności uczniów. Stanowią miejsce spotkań społeczności, organizując imprezy kulturalne otwarte dla rodziców, mieszkańców wsi i lokalnej społeczności. Na terenie Gminy Radwanice funkcjonują:

- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Radwanicach,
- Szkoła Podstawowa w Buczynie im. Marii Konopnickiej.

Koła Gospodyń Wiejskich angażujące się w różnorodne działania społeczne, kulturalne i edukacyjne. Ich głównym celem jest integrowanie społeczności lokalnej i rozwijanie współpracy między mieszkańcami wsi. Kobiety zaangażowane w KGW organizują spotkania i warsztaty, mające na celu rozwijanie wiedzy i umiejętności w zakresie kuchni regionalnej i promowania tradycji ludowych. KGW działają także na rzecz poprawy warunków życia i pracy kobiet na wsi. Na terenie Gminy Radwanice funkcjonują:

- KGW „ZGODA” z Łągoszowa Wielkiego powstałe w 2019 roku,
- KGW "Czerwone Korale" z Radwanic powstałe w 2019 roku,
- KGW „Miedzianki” z Sieroszowic powstałe w 2023 roku.

Świetlice wiejskie mające na celu integrację środowiska lokalnego, inicjowanie aktywności mieszkańców działających na rzecz wsi, wspieranie inicjatyw lokalnych oraz prowadzenie działalności kulturalno – oświatowej i sportowo – rekreacyjnej. Na terenie gminy działają świetlice w Jakubowie, Sieroszowicach, Kłębanowicach, Buczynie, Nowej Kuźni, Przesiecznej oraz Lipinie.

Stowarzyszenia będące dobrowolnymi, samorządnymi, trwałymi zrzeszeniami o celach niezarobkowych, posiadające osobowość prawną. Stowarzyszenia samodzielnie określają swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne. Na terenie gminy działa wiele stowarzyszeń o różnych celach statutowych. W kontekście dziedzictwa kulturowego należy wymienić Stowarzyszenie Przyjaciół im. Jana Wyżykowskiego powstałe w 2006 roku, którego celem nadrzędnym jest kultywowanie tradycji górniczych oraz edukacja zwiększająca świadomość społeczną i tożsamość lokalną.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Lokalna Grupa Działania - Fundacja "Porozumienie Wzgórz Dalkowskich" powstała w 2006 roku. Jej celem jest integrowanie działań instytucji, organizacji, samorządu, lokalnych przedsiębiorców oraz wszystkich innych środowisk działających w regionie na rzecz rozwoju równoważonego i ochrony dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Do LGD należy łącznie 11 gmin: 5 z terenu południowej części województwa lubuskiego i 6 z północnej części województwa dolnośląskiego.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Radwanice nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- uznania za pomnik historii;

- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Poznaniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:

- rejestr zabytków nieruchomych (księga A),

- rejestr zabytków ruchomych (księga B),

- rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zabytki nieruchome z terenu gminy wpisane do rejestru zabytków:

BUCZYNA

- kościół filialny pw. św. Bartłomieja z XV/XVI w., nr rej.: A/1448/50/298/L z 20.03.1955
- cmentarz parafialny, przy kościele z XIV w., nr rej.: A/1449/883/L z 16.02.1990
- cmentarz ewangelicki, obecnie prawosławny z 1910 r., nr rej.: A/1451/873/L z 16.02.1990
- plebania (nr 46) z 1 poł. XIX w., nr rej.: A/1450/2086/430/L z 5.05.1971
- park z XIX w., nr rej.: A/2742/680/L z 27.12.1983
- dom nr 1 z pocz. XIX w., nr rej.: A/2743/671/363/L z 18.12.1963

JAKUBÓW

- zespół kościoła parafialnego:
 - kościół pw. św. Jakuba Apostoła, z 1376 r., przebudowy 1505 r., 1735 r., nr rej.: A/1781/165 z 15.03.1961
 - kaplica grobowa rodziny Kreckwitzów, z 1752 r., nr rej.: jw.
 - ogrodzenie cmentarza kościelnego, murowanie z XVI, nr rej.: A/6079/1-2 z 7.05.2018
 - wieża bramna – dzwonnica z XIX, nr rej.: jw.
 - plebania z 1800, nr rej.: A/1782/689 z 18.12.1963
- zespół pałacowy z XVII, XIX, nr rej.: A/2915/665 z 18.12.1963:
 - pałac (ruina)
 - park
- dwór, nast. szkoła, ob. dom nr 20, z 2 poł. XVIII, nr rej.: A/2916/166/316/L z 15.03.1961

KŁĘBANOWICE

- park, nr rej.: A/3005/678/L z 27.12.1983

ŁAGOSZÓW WIELKI

- kościół par. pw. św. Michała Archanioła z XIV-XVI w., nr rej.: A/2214/177 z 15.03.1961
- cmentarz przykościelny, nr rej.: A/2217/884/L z 16.02.1990
- kaplica pw. św. Jana Nepomucena, z 1764 r., nr rej.: A/2215/698 z 18.12.1963
- plebania z XVIII w., nr rej.: A/2216/699 z 18.12.1963
- kuźnia z pocz. XIX w., nr rej.: A/3060/700/392/L z 18.12.1963

PRZESIECZNA

- karczma, ob. dom mieszkalny nr 4, z XVIII, XX w. nr rej.: A/3287/706 z 18.12.1963
- dwór, ob. dom nr 14 z 1 z poł. XIX w., nr rej.: A/3286/705 z 18.12.1963

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

RADWANICE

- kościół fil. pw. Niepokalanego Poczęcia NMP z 1878 r., nr rej.: A/2360/707 z 18.12.1963
- park dworski z 1 poł. XIX w., nr rej.: A/3307/557/L z 6.05.1980
- dom nr 138 (d. 59), nr rej.: A/3308/708 z 18.12.1963

SIEROSZOWICE

- kościół fil. pw. św.św. Piotra i Pawła z XIV, XVI w., 1910, nr rej.: A/2405/51 z 21.02.1955
- cmentarz przykościelny, nr rej.: A/2406/885/L z 16.02.1990
- zespół pałacowy z XVIII-XX w.:
 - pałac, nr rej.: A/3352/730/L z 26.06.1986
 - park, nr rej.: A/3353/679/L z 27.12.198

Na terenie Gminy Radwanice znajduje się również jeden zabytek archeologiczny wpisany do rejestru zabytków. Jest to średniowieczne grodzisko z Jakubowa, wpisane do rejestru zabytków nr 214/85 KZA-1V-136/68.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. w tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (*Blue Shield*) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.²⁹

²⁹ Polski Komitet Błękitnej Tarczy, <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php> [dostęp 20.04.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Zdjęcie 41. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 12 ustawy w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Z przeprowadzonej na potrzeby aktualizacji gminnej ewidencji zabytków inwentaryzacji terenowej w 2024 r. wynika, że żaden z obiektów wpisanych do rejestru zabytków nie jest oznakowany lub oznakowanie jest niewidoczne.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków³⁰.

³⁰ Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951)

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Radwanice została opracowana w 2015 roku i przyjęta zarządzeniem Nr 0050.2.2017 Wójta Gminy Radwanice z dnia 5 stycznia 2017 r. W GEZ ujęto 144 zabytki nieruchome oraz 64 stanowiska archeologiczne.

W 2024 roku GEZ została zaktualizowana i uzupełniona. Opracowano nowe karty adresowe dla wszystkich zabytków nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych zgodnie z Rozporządzeniem.

Najważniejsze zmiany jakie zaszły od czasu opracowania GEZ w 2015 roku:

- w 2018 r. do rejestru zabytków wpisano wieżę bramną - dzwonnice oraz mur przykościelny znajdujące się w Jakubowie, nadając im numer rejestrowy A/6079/1-2;
- pogorszenie stanu zachowania pałacu w Sieroszowicach, gdzie na skutek pożaru zniszczeniu uległa konstrukcja i pokrycie dachowe;
- pozyskanie środków na prace konserwatorskie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków na działania pn.:

- „Odbudowa i remont budynku zabytkowej Plebanii w miejscowości Jakubów po pożarze- odbudowa drugiego piętra”,
- „Prace remontowe przy zabytkowym kościele pod wezwaniem w Bartłomieja w miejscowości Buczyzna”,
- „Prace remontowe przy zabytkowym kościele filialnym pod wezwaniem Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w miejscowości Radwanice”,
- „Prace konserwatorskie i restauratorskie przy neogotyckiej ambonie w sanktuarium p.w. Św. Jakuba Starszego Apostoła w Jakubowie”,
- „Prace ratunkowe, konserwatorskie, restauratorskie i rekonstrukcyjne przy barokowym ołtarzu bocznym w kościele p.w. Św. Bartłomieja Apostoła w Buczynie - Etap II”,
- „Prace ratunkowe, konserwatorskie i restauratorskie przy barokowym ołtarzu głównym w kościele p.w. Św. Michała Archanioła w Łagoszowie Wielkim”,
- „Dotacja na roboty budowlane wieży Kościoła pw. Św. Piotra i Pawła w Sieroszowicach”.

Zaktualizowana ewidencja gminna dosmacza podstawowej wiedzy na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Radwanice. Wszystkie zabytki ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 1.

Obiekty zabytkowe będące w zasobach gminnych

Gmina jest właścicielem obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- park w Buczynie, XIX w., nr rej. A/2742/680/L z 27.12.1983,
- park dworski w Radwanicach, 1 poł. XIX w., nr rej. A/3307/557/L z 06.05.1980,
- zespół pałacowy w Jakubowie, XVII w., nr rej. A/2915/665 z 18.12.1963.

5.5 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Radwanice nie ma instytucji publicznych i prywatnych o statusie muzeum rejestrowanego.

W Sieroszowicach, tuż obok świetlicy wiejskiej, znajduje się Izba Pamięci imienia Jana Wyżykowskiego. Jan Wyżykowski, polski geolog, 23 marca 1957 roku dokonał w Sieroszowicach odkrycia złóż rud miedzi. To jedno z najważniejszych odkryć w Europie miało ogromny wpływ na rozwój regionu przez następne kilkanaście lat. W 1982 roku, w hołdzie dla Wyżykowskiego, na miejscu odwiertu z 23 marca 1957 roku, gdzie po raz pierwszy odkryto rudę miedzi, wzniesiono obelisk. Dzięki utworzeniu Izby Pamięci mieszkańcy gminy, a zwłaszcza młodzież, mają szansę zgłębiać historię swojego regionu. W Izbie można znaleźć eksponaty związane z bogatą historią wydobywania rud miedzi, a także przedmioty, artykuły prasowe i fotografie dotyczące Jana Wyżykowskiego. Dnia 31 marca 2006 roku zarejestrowano Towarzystwo Przyjaciół im. Jana Wyżykowskiego w Sieroszowicach, do którego dołączyli mieszkańcy miejscowości. W 2016 roku do budynku, w którym mieści się Izba Pamięci, dobudowano dodatkowe pomieszczenie. Rok później Towarzystwo Przyjaciół im. Jana Wyżykowskiego w Sieroszowicach zrealizowało projekt „Obróbka Zasobów Budynku Historii Regionalnej”, który otrzymał wsparcie finansowe od Fundacji KGHM Polska Miedź S.A. Zakres prac obejmował montaż instalacji elektrycznych i hydraulicznych, obróbki blacharskie, a także układanie płytek na ścianach i podłogach.

W Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Radwanicach mieści się Izba Regionalna, która w 2016 roku świętowała dziesięciolecie swojego istnienia. Jej początki sięgają 2004 roku, kiedy realizowany był projekt edukacyjny pod nazwą „Moje miejsce na ziemi”, skupiający się na edukacji regionalnej. W 2005 roku dawni mieszkańcy Radwanic i okolic odwiedzili gminę, deklarując chęć przekazania Izbie starych pocztówek, zdjęć i pamiątek. Aby te cenne przedmioty miały odpowiednie miejsce, pojawiła się idea stworzenia Izby Regionalnej w szkole. Uroczyste otwarcie Izby miało miejsce 14 października 2006 roku. W następnym roku kolekcja Izby wzbogaciła się o typowy strój z lat 30. XX wieku, noszony między innymi na terenie obecnej gminy. W zbiorach można znaleźć przedwojenne mapy, listy z okresu I wojny światowej, dokumenty przesiedleńcze oraz przedmioty codziennego użytku. W antyramach znajdują się również fotografie z opisami przedwojennych miejscowości, takich jak Radwanice, Łagoszów Wielki, Sieroszowice, Jakubów i Buczyna. W Izbie organizowane są różnorodne warsztaty i wystawy.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

5.6 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy są z pewnością obiekty wpisane do rejestru zabytków. Będą to w szczególności dawne założenia pałacowe i parki: pochodzący z XVIII/XIX wieku pałac z założeniem parkowym w Sieroszowicach oraz ruiny pałacu wraz z parkiem z XIX w. w Jakubowie oraz dawne parki podworskie w Buczynie i Kłębanowicach. Duże znaczenie mają też zabytkowe kościoły w Buczynie, Jakubowie (wraz całym zespołem), Łagoszowie Wielkim, Radwanicach i Sieroszowicach. Na szczególną uwagę zasługuje średniowieczny kościół w Jakubowie wraz z całym zespołem obejmującym poza świątynią kaplicę grobową, cmentarz przykościelny z ogrodzeniem kamiennym, wieżę bramną z dzwonnica oraz budynek plebanii. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią.

Warto też zwrócić uwagę na bogaty i różnorodny zasób dawnych przestrzennych założeń ruralistycznych będących istotnym elementem dziedzictwa kulturowego, który odzwierciedla sposób organizacji życia społecznego i gospodarczego na przestrzeni wieków.

6. OCENA STANU I OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY -
ANALIZA SWOT

Analiza stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Radwanice wykonana została przy pomocy formuły SWOT. Analiza zawiera rozpoznanie mocnych stron (*strengths*) i słabych stron (*weaknesses*) oraz aktualnych i potencjalnych szans (*opportunities*) i zagrożeń (*threats*).

Wykonano ją w oparciu o:

- analizy i oceny zawarte w przedstawionych powyżej dokumentach strategicznych, poddając je krytycznej ocenie i aktualizacji,
- ogłędziny zabytków i obszarów zabytkowych,
- konsultacje z pracownikami Urzędu Gminy Radwanice oraz rozmowy z mieszkańcami.

Zestawienie wniosków wynikających z analizy SWOT diagnozuje obecną sytuację dotyczącą stanu dziedzictwa kulturowego oraz jego ochrony. Jednocześnie stanowi podstawę do formułowania priorytetów, kierunków działań i zadań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem gminy.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
--------------	--------------

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

1. Aktualna i kompletna gminna ewidencja zabytków w zakresie obiektów nieruchomych oraz archeologii. 2. Bogaty i różnorodny zasób zabytków charakterystycznych dla regionu o dużym potencjale adaptacyjnym. 3. Zachowane historyczne cechy układów przestrzennych wraz z zespołami zabudowy dworskiej, mieszkalnej, gospodarczej oraz obiektami sakralnymi i użyteczności publicznej. 4. Aktywne kultywowanie lokalnych tradycji i organizowanie licznych wydarzeń kulturalnych. 5. Duża wartość dziedzictwa niematerialnego - bogactwo wątków historycznych, ideowych i tradycji. 6. Wartościowe wydawnictwa dotyczące historii i dziedzictwa kulturowego gminy, opracowane przez lokalnych twórców. 7. Aktywna działalność instytucji, stowarzyszeń innych grup funkcjonujących w obszarze kultury oraz zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego. 8. Przyjęta przez Radę Gminy uchwała w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. 9. Aktywne pozyskiwanie ze źródeł zewnętrznych środków finansowych na prace konserwatorskie przy zabytkach. 10. Opracowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 11. Samorząd gminy jest świadomym i aktywnie działającym zarządcą zabytkowego zasobu 12. Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym zostały ujęte w gminnych dokumentach strategicznych i programowych.	1. Niskie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. 2. Niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych. 3. Zaniedbania w zakresie stanu obiektów zabytkowych stanowiących własność prywatną. 4. Występujące obiekty zabytkowe w złym i bardzo złym stanie. 5. Brak prawidłowego oznakowania obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków. 6. Ryzyko niszczenia stanowisk archeologicznych przez działalność rolniczą i inwestycyjną. 7. Niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego 8. Niedostateczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego w aspekcie promocji i rozwoju. 9. Niewystarczająca popularyzacja wiedzy o idei ochrony zabytków. 10. Brak aktualnego gminnego programu rewitalizacji gminy.
SZANSE 1. Możliwość pozyskania środków europejskich z nowej perspektywy finansowej 2021-2027. 2. Wykorzystanie zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki kulturowej. 3. Wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych.	ZAGROŻENIA 1. Zagospodarowywanie zabytkowych obiektów i historycznych przestrzeni w sposób powodujący utratę ich charakteru i wartości. 2. Estetyczna dewaloryzacja obiektów zabytkowych spowodowana niekontrolowanym wprowadzaniem elementów obcych – np. nieprzemysłanej,

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

4. Zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości. 5. Wzrost popularności turystyki lokalnej, odrodzenie turystyki po pandemii koronawirusa. 6. Opracowywane na szczeblu krajowym zmiany legislacyjne w systemie ochrony zabytków. 7. Współpraca z prywatnymi właścicielami oraz organizacjami społecznymi, towarzystwami, fundacjami w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. 8. Zwiększenie technologicznych możliwości prezentowania i promowania oferty kulturalnej gminy 9. Wdrożenie przez samorząd gminy systemowego monitoringu – stanu zabytków, zagrożeń oraz działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. 10. Wzrost świadomości roli i znaczenia dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej dzięki wprowadzaniu odpowiednich działań promocyjnych i edukacyjnych 11. Tworzenie nowych miejsc pracy w sferach związanych z dziedzictwem kulturowym, m.in. rozwój turystyki kulturowej. 12. Zaangażowanie się gminy w tworzenie materialnych szlaków tematycznych, a także w rozbudowę istniejących.	agresywnej kolorystyki, współczesnych materiałów, technik i technologii, agresywnych nośników reklamowych 3. Utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami spowodowany dużą konkurencją w przypadku ubiegania się o uzyskanie środków. 4. Bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych. 5. Wciąż niewystarczające środki przeznaczone na dofinansowanie prac przy zabytkach. 6. Samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich. 7. Inwestycje w sąsiedztwie zabytków nieuwzględniające historycznego charakteru miejsca. 8. Niechęć właścicieli budynków do uznawania ich obiektów za zabytkowe oraz poczucie ograniczenia ich praw własności. 9. Brak skutecznej egzekucji prawa w przypadku działań powodujących utratę charakteru i wartości zabytkowych obiektów. 10. Jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego.
--	--

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.2 Priorytety programu opieki

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027 jest dokumentem strategicznym wytyczającym kierunki i zasady polityki ochrony dziedzictwa kulturowego. Dokument jest powiązany z omówionymi we wstępie dokumentami strategicznymi szczebla międzynarodowego, krajowego, wojewódzkiego, powiatowego i gminnego. Program formułuje cele, priorytety, kierunki działań i zadania, określone po przeprowadzonej uprzednio analizie zasobu dziedzictwa kulturowego, jego stanu oraz zagrożeń. Analizie poddano również dotychczasowe działania gminy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Określone w GPOnZ priorytety, kierunki działań i zadania ogólnie wynikają z kilku zasadniczych kwestii:

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- ustawowo określonych celów, jakim służyć powinny Programy Opieki Nad Zabytkami (*Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 87, ust.2);
- z wyznaczonych kierunków polityki krajowej oraz regionalnej (przyjętej przez samorząd województwa);
- dokumentów uchwalonych przez Radę Gminy Radwanice;
- wniosków wynikających z analizy SWOT dotyczących stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego;
- wniosków z przeprowadzonej waloryzacji zasobu dziedzictwa kulturowego;
- analiz i ocen zasobu dziedzictwa kulturowego gminy i jego stanu zachowania (dokonanych w trakcie wizji terenowych w lipcu oraz listopadzie 2023 r.).

Ostateczny wybór konkretnych zadań w czteroletniej perspektywie realizacji programu jest również wynikiem konsultacji przeprowadzonych z pracownikami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, w celu wskazania takich zadań, które spełniając ustawowe wymagania, będą równocześnie realne do wykonania przez gminę. Wskazane zadania nie stanowią zamkniętego zbioru. w czteroletnim okresie realizacji GPOnZ mogą one podlegać pewnej weryfikacji i modyfikacji, uwzględniającej aktualną sytuację lub pojawiające się nowe możliwości, uwarunkowania, problemy lub zagrożenia.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027 odnosi się do wszystkich celów sformułowanych dla gminnych programów opieki w art. 87.2 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). tj.

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Założenia programowe znacznie wykraczają poza opiekę nad zabytkami w rozumieniu przepisów *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* i obejmują prowadzenie polityki w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej gminy i dziedzictwa kulturowego - materialnego i niematerialnego.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

w dokumencie wyznaczono cele, priorytety i kierunki działań, które powinny być podejmowane i realizowane przez różne podmioty: służby ochrony zabytków (samorządowe i państwowe), władze gminy i podległe mu jednostki, samorząd wojewódzki, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, muzea, instytucje kultury, środowiska naukowe, organizacje pozarządowe itp., przy czym zakłada się, że na władzach gminy - poza wykonaniem zadań, za które są bezpośrednio odpowiedzialne spoczywać też będzie rola koordynatora zaplanowanych działań, jak również prowadzenie monitoringu realizacji GPOnZ. Samorząd gminy pełnić też powinien funkcję inspirującą i wspierającą. Celem działań władz gminy i podległych jej jednostek jest prowadzenie spójnej polityki w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego, współpraca w tym zakresie z państwową służbą konserwatorską, samorządem wojewódzkim, środowiskami naukowymi, jak również z szerokim gronem interesariuszy. Ważną rolą samorządu jest dążenie do wprowadzenia systemowych rozwiązań problemów odnoszących się do szeroko pojmowanego dziedzictwa.

W programie przyjmuje się trzy priorytety:

- **Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego**

Kształtowanie krajobrazu kulturowego to świadome działanie polegające na zachowaniu, przekształcaniu, dodawaniu albo eliminowaniu obiektów lub układów przestrzennych zgodnie z obowiązującymi zasadami ochrony zabytków i przyrody. Ochrona krajobrazu kulturowego jest funkcją działań wielopremiotowych – architektury krajobrazu, planowania przestrzennego, urbanistyki, metod rewaloryzacji zespołów wiejskich i konserwacji obiektów architektonicznych. Podstawę do realizacji działań ochronnych jest prowadzenie ewidencjonowania zasobów, badań oraz dokumentacji obiektów i terenów zabytkowych. Ponadto dla realizacji tego celu konieczna jest współpraca służb konserwatorskich, samorządów, lokalnych właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych. Ważne jest jednak, aby to, co zachowało się z minionych wieków, znalazło godne miejsce w kształtowanej obecnie rzeczywistości.

- **Priorytet II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy**

Jednym z głównych problemów gminy jest niewykorzystany potencjał historyczny. Wskazane w programie działania są skierowane na ochronę dziedzictwa zarówno materialnego jak i niematerialnego, jego rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Celem priorytetu jest ocalenie dziedzictwa kulturowego gminy, przywrócenie świetności oraz zaadaptowanie wskazanych miejsc na nowe funkcję gospodarcze pobudzające lokalną gospodarkę.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- **Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej**

Dziedzictwo kulturowe gminy to nie tylko zabytki i szczególny krajobraz kulturowy i przyrodniczy, ale także dziedzictwo tożsamości, określone cechy właściwe społeczności lokalnej, szczególny kod kulturowy i jego przejawy zachowane w pamięci, w obyczajowości i obecne w kulturze współczesnej. Dziedzictwo kulturowe jest źródłem tożsamości, świadomości, kapitału intelektualnego i kreatywnego w wymiarze osobowym i wspólnotowym. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne ma budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmocni poczucie tożsamości i świadomość wspólnoty kulturowej.

7.3 Kierunki działań i zadania programu opieki

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Priorytet 1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego				
Kierunki działań	Zadania	2023-2025	2026-2027	Realizator
1.1 Zwiększenie znaczenia zabytków i poprawa ładu przestrzennego	1. Przestrzeganie ustaleń zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Planie ogólnym) oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	x	x	o
	2. Kompleksowa współpraca osób i instytucji mających wpływ na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w strukturze organizacyjnej gminy.	x	x	UG
	3. Zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: - ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy, - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy, - wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk.	x	x	UG
1.2 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1. Zachowanie zespołów pałacowo-parkowych i zespołów kościelnych historycznej zabudowy i jej otoczenia oraz wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej z należytym szacunkiem zgodnie z obowiązującymi regulacjami.	x	x	UG, P
	2. Dążenie do zahamowania procesu degradacji środowiska przyrodniczego zabytkowych parków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	x	x	UG, W
	3. Wdrożenie przez samorząd gminy systemowego monitoringu – stanu zabytków, zagrożeń oraz działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.	x		UG
Priorytet 2. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy				
	1. Poprawne przeprowadzenie prac budowlano-konserwatorskich przy zabytkach w oparciu o przyznane dotacje z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.	x		UG

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

2.1 Poprawa stanu zachowania i zahamowanie degradacji zabytków	2. Podjęcie działań mających na celu zabezpieczenie i zahamowanie degradacji zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie gminy, w szczególności pałacu w Sieroszowicach wpisanego do rejestru zabytków.	x	x	UG, W
	3. Aktywne poszukiwanie potencjalnych źródeł dofinansowania remontów obiektów zabytkowych.	x	x	UG, W
2.2 Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków	1. Kontynuacja sporządzania i uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, opracowanie planu ogólnego uwzględniającego ochronę zabytków.	x	x	UG
	2. Dążenie do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomości obiektów zwaloryzowanych jako pretendowane do objęcia taką formą ochrony.	x	x	UG, W
	3. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków: bieżąca weryfikacja i aktualizacja, umieszczenie na stronie internetowej gminy spisu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	x	x	UG
	4. Podjęcie działań mających na celu prawidłowe oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków	x		UG, W
Priorytet 3. Dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej				
3.1 Dokumentacja	1. Opracowanie i wdrożenie aktualnego programu rewitalizacji mającego na celu wyprowadzenie wyznaczonych obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju	x		UG
	2. Aktualizacja MPZP oraz opracowanie nowych MPZP uwzględniających obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków	x		UG
	3. Opracowanie sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.	x	x	UG
	4. Opracowanie dokumentacji umożliwiającej stosowanie ulg podatkowych dla właścicieli budynków zabytkowych.	x		UG
3.2 Edukacja	1. Organizacja spotkań mających na celu uświadomienie mieszkańcom gminy, a w sposób szczególny właścicielom obiektów zabytków znaczenia roli zabytków w przestrzennym krajobrazie gminy.	x	x	UG, S

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

	2. Udział gminnych specjalistów ds. opieki nad dziedzictwem w szkoleniach dotyczących dziedzictwa kulturowego.	x	x	UG
	3. Kontynuacja organizowania wydarzeń kulturalnych i konkursów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy.	x	x	UG, P, S
3.3 Promocja	1. Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	x	x	UG
	2. Rozszerzenie zakładki „Wybrane zabytki” na stronie internetowej gminy o aktualne fotografie i informacje dotyczące innych zabytków.	x		UG
	3. Opracowanie materiałów promocyjnych promujących obiekty do zwiedzania w tym zabytki, szlaki turystyczne, wydarzenia kulturalne.	x		UG, S

Realizatorzy, wykaz skrótów:

o – ogólne;

P – Parafie;

S – Stowarzyszenia;

UG – Urząd Gminy;

W – Właściciele.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.; (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840);
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.;
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego -prywatnego” (PPP);

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Radwanice;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.
 - **instrumenty koordynacji:**
- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
 - **instrumenty kontrolne:**
- aktualizacja i weryfikacja GEZ;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W celu badania stopnia realizacji zadań gminnego programu zalecany jest monitoring realizacji programu, umożliwiający bieżącą i długofalową ocenę realizacji celów i zadań. Obowiązek oceny wdrażania gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na jednostki samorządu terytorialnego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wójt Gminy raz na 2 lata powinien sporządzić sprawozdanie z realizacji programu i przedstawić je Radzie Gminy. w sprawozdaniu należy ocenić poziom realizacji GPOnZ, który uwzględnił będzie stopień wykonania zaplanowanych zadań oraz efektywność ich wykonania.

PRZYKŁADOWE KRYTERIA I WSKAŹNIKI OCENY REALIZOWANYCH ZADAŃ POMOCNE PRZY OPRACOWANIU SPRAWOZDANIA

W ramach priorytetu 1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

- liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy;

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- przedstawienie podjętych działań mających na celu rewaloryzację zabytkowej zieleni;
- przedstawienie aktualnego wykazu stanowisk i zakresu kompetencji osób odpowiedzialnych za ochronę zabytków w urzędzie gminy;
- przedstawienie sprawozdania z monitoringu stanu zachowania obiektów na terenie gminy.

W ramach priorytetu 2. Zrewaloryzowanie substancji zabytkowej:

- liczba obiektów poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba złożonych wniosków o dofinansowanie;
- wartość finansowa pozyskanych środków zewnętrznych na ratowanie zabytków;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- wartość finansowa przyznanego wsparcia finansowego przez Gminę Radwanice w ramach dotacji na renowację i modernizację zabytków;
- liczba otrzymanych wniosków na renowację i modernizację zabytków w ramach zadań własnych;
- poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi (zaktualizowanymi) miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- wskazanie zakresu aktualizacji GEZ;
- liczba zabytków rejestrowych, które zostały oznakowane.

W ramach priorytetu 3. Dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej:

- liczba opracowanych programów/strategii, w których uwzględniono tematykę dziedzictwa kulturowego;
- liczba właścicieli zabytków, którzy skorzystali z ulg podatkowych;
- liczba wejść na stronę internetową gminy w zakładce „zabytki”;
- liczba właścicieli zabytków ewidencyjnych, którzy złożyli wnioski o dofinansowanie na renowację i modernizację zabytków;
- liczba spotkań szkoleniowych o tematyce dziedzictwa kulturowego i zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;
- liczba zorganizowanych spotkań z właścicielami zabytków i mieszkańcami gminy;
- liczba opracowanych materiałów promocyjnych i folderów;
- liczba zorganizowanych wydarzeń kulturalnych nawiązujących do dziedzictwa niematerialnego;
- wartość finansowa na poczet zrealizowania imprez i festynów.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania środków finansowych na potrzeby realizacji zadań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- środki z funduszy europejskich dystrybuowane na poziomie krajowym,
- środki z funduszy europejskich dystrybuowane na poziomie województwa,
- środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej itd.,
- środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- środki finansowe przyznawane w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków,
- środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd województwa; dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego; dotacje, granty, nagrody dla innych podmiotów).

Ponadto finansowanie zadań służących realizacji *Programu* może odbywać się z wykorzystaniem:

- dochodów własnych instytucji kultury,
- środków własnych jednostek samorządu terytorialnego,
- środków prywatnych (np.: osób fizycznych, fundacji, stowarzyszeń).

10.2 Fundusze europejskie

10.2.1 Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027

Regionalny Program FEDS³¹ posiada wielopoziomą specyfikę wynikającą z priorytetów, potrzeb i uwarunkowań, jak również harmonogram naboru wniosków, uzależniony od założonych celów ubranych w odpowiednie wskaźniki. Szukając współfinansowania dla projektu, należy pamiętać o ww. elementach, a także o odmiennej strukturze dokumentów, w których narzucone przez Komisję Europejską cele tematyczne zostały pogrupowane w osie priorytetowe, a te z kolei w działania i poddziałania, na które ogłaszane są nabory.

Wsparcie ochrony zabytków w FEDS możliwe jest poprzez:

Działanie FEDS.05.02 Kultura i turystyka

³¹ Serwis Regionalnego Programu Operacyjnego; <https://funduszeuodolnoslaskie.pl/> [dostęp 10.05.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Cel szczegółowy EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

10.2.2 Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Niniejszy Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym³².

Dotację na zabytki będzie można uzyskać w ramach priorytetu VII.

Działanie 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej

Cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;

Opis działania:

W ramach działania będą wspierane inwestycje o ponadregionalnym oddziaływaniu mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne. Osiągnięcie ww. celu zostanie zapewnione poprzez wsparcie w dwóch obszarach:

Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej) Tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w kulturze i w życiu społecznym. Dzięki interwencji powstanie nowoczesna infrastruktura kultury, odpowiadająca na potrzeby współczesnych odbiorców, zapewniająca użytkownikom komfortowe i bezpieczne warunki korzystania z oferty, sprzyjająca włączeniu społecznemu i edukacji kulturalnej, również poprzez eliminację barier w dostępie do kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami.

Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego. Podniesienie atrakcyjności najcenniejszych zabytków, poprawa obsługi ruchu turystycznego, tworzenie lub wzmocnienie marki zabytku oraz rozwój usług wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie prezentacji oferty.

Projekt realizowany w ramach Obszaru 2 nie może być pojedynczą interwencją, tylko stanowić część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub lokalnej.

³² Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 <https://www.feniks.gov.pl/> [dostęp 25.01.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

10.2.3 Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej³³ jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach realizacji poszczególnych działań były już ogłaszane konkursy dotyczące między innymi wsparcia dla efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej oraz ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, w tym dotyczące obiektów i zespołów zabytkowych. Wśród ogłaszanych konkursów znalazły się takie, które były skierowane do właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, poza tym znalazły się wśród nich konkursy obejmujące rewaloryzację cennych, zabytkowych założeń parkowych. z uwagi na bardzo dużą liczbę programów i działań w ramach NFOŚiGW niemożliwe jest omówienie ich w ramach niniejszego opracowania, jednakże zaleca się brać je pod uwagę przy poszukiwaniu dofinansowania na projekty infrastrukturalne.

10.2.4 Kreatywna Europa

Kreatywna Europa³⁴ to program Unii Europejskiej oferujący finansowe wsparcie dla sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnych. w ramach edycji 2021-2027 program dofinansowuje realizację projektów w obszarze kultury i sztuki. Głównymi celami programu Kreatywna Europa są promocja europejskiej różnorodności kulturowej i dziedzictwa, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności europejskich dzieł m. in. poprzez zwiększanie dostępu do kultury i utworów audiowizualnych. Program jest wdrażany poprzez trzy komponenty: MEDIA, KULTURA oraz MIĘDZYSEKTOROWY.

10.3 Budżet Państwa

10.3.1 Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza corocznie programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. z zakresu dziedzictwa kulturowego można wyróżnić programy³⁵:

- *Ochrona zabytków;*
- *Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;*
- *Ochrona zabytków archeologicznych;*

³³ Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; <https://www.gov.pl/web/nfosigw> [dostęp 25.01.2024]

³⁴ Program Kreatywna Europa 2021-2027; <https://kreatywna-europa.eu/o-programie/informacje/> [dostęp 25.01.2024]

³⁵ Programy Ministra 202; <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-2024> [dostęp 25.01.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

- *Wspieranie działań muzealnych;*
- *Kultura ludowa i tradycyjna;*
- *Edukacja kulturalna;*
- *Groby i cmentarze wojenne w kraju;*
- *Infrastruktura domów kultury;*
- *Infrastruktura kultury;*
- *Kultura cyfrowa;*
- *Kultura Dostępna;*
- *Wspieranie działań muzealnych;*
- *Promesa dla kultury.*

10.3.2 Dotacje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Dotacje przyznawane przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków³⁶, udzielane ze środków finansowych Wojewody Dolnośląskiego, dotyczą prac przy zabytkach wpisanych do rejestru, w dwóch trybach:

- wnioski na prace planowane do wykonania w danym roku. Należy je składać do dnia 30 listopada roku poprzedzającego planowane przeprowadzenie prac. Liczba i wartość udzielanych dotacji w danym roku zależy od liczby zgłoszonych wniosków i wartości środków finansowych przyznanych na ten cel;
- wnioski o dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Można je składać w terminie od dnia 27 maja 2024 r. do dnia 1 lipca 2024 r.

10.3.3 Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Dotacje z PFRON³⁷ udzielane są na likwidację barier architektonicznych, w tym w obiektach zabytkowych oraz na organizację spotkań, imprez, ulgi w muzeach itp. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier.

10.3.4 Polski Ład dla Kultury - Rządowy Program Odbudowy Zabytków (BGK)

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest to Program, który ma na celu wsparcie samorządów w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchronienia przed degradacją i niszczeniem.

³⁶ Dotacje 2024 – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu, <https://wosoz.ibip.wroc.pl/public/?id=213134> [dostęp 26.05.2024]

³⁷ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych - Dostępna przestrzeń; <https://www.pfron.org.pl/osoby-niepelnosprawne/dostepnosc-przestrzeni/> [dostęp 28.01.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego.

Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.

Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny to 2%³⁸.

10.4 Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego

Samorząd realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające z Ustawy o samorządzie województwa oraz Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wspiera działania właścicieli i posiadaczy zabytków, przyznając dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym na obszarze województwa dolnośląskiego³⁹.

10.5 Inne fundacje i fundusze na rzecz dziedzictwa kulturowego

Uzupełnieniem dofinansowania z programów europejskich mogą być dotacje udzielane przez fundacje, ambasady, różnego rodzaju fundusze, np.:

- Fundacja Współpracy Polsko - Niemieckiej;
- Fundusz Wyszehradzki;
- Fundacja Batorego;
- Fundacja Konrada Adenauera;
- Polsko - Amerykańska Fundacja Wolności.

Organizacje te pozwalają na prowadzenie różnych projektów społecznych, które przyczyniają się do aktywizacji lokalnych społeczności oraz projektów o charakterze edukacyjnym dla dzieci i młodzieży.

³⁸ Rządowy Program odbudowy Zabytków <https://www.gov.pl/web/premier/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow> [dostęp 27.04.2024]

³⁹Nabór wniosków 2024 <https://umwd.dolnyslask.pl/kultura/dzial-dziedzictwa-kulturowego-ochrona-zabytkow/nabor-wnioskow-2024-dostep-do-generatora-wnioskow-eng/> [dostęp 27.04.2024]

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

Dla realizacji zamierzeń kulturowych można rozpatrzyć skorzystanie ze wsparcia sponsorów prywatnych czy instytucji finansowych takich jak banki i towarzystwa ubezpieczeniowe, gdyż wiele z nich prowadzi fundacje wspierające kulturę.

Ważnym aspektem przy realizacji tego typu projektów jest współpraca z lokalną grupą aktywistów, organizacją pozarządową lub Lokalną Grupą Działania. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na właściwe opisanie metod komunikacji ze społecznością lokalną i efektów projektu, na który otrzymano dotację. w większości fundacji możliwe jest pozyskanie dotacji na tzw. projekty miękkie, przyczyniające się do integrowania i aktywizacji społeczności lokalnych.

11.REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z art. 81 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz zgodnie z *ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku (niestanowiącym własności gminy) wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Gminny Program Opieki and Zabytkami Gminy Radwanice na lata 2024-2027

12.ZAŁĄCZNIKI

**12.2 Lista zabytków nieruchomych znajdujących się w Gminnej Ewidencji
Zabytków Gminy Radwanice**

**12.3 Lista stanowisk archeologicznych znajdujących się w Gminnej Ewidencji
Zabytków Gminy Radwanice**